

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Kummitusääni Kummituskekkereissä

Miten kuvailutulkkaus toteutettiin lasten nukketeatterissa

Tiina Saarela

Viittomakielentulkin koulutusohjelma (240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika 04 / 2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Tiina Saarela	Sivumäärä 40 ja 3 liitesivua
Työn nimi Kummitusääni Kummituskekkereissä. Miten kuvailutulkkkaus toteutettiin lasten nukketeatterissa.	
Ohjaava opettaja Outi Mäkelä	
Työn tilaaja Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry	
Tiivistelmä Tutkin opinnäytetyössäni lasten nukketeatterin kuvailutulkkauksista näkövammaiselle yleisölle. Työn tilaaja oli Suomessa kuvailutulkki koulutusta järjestävä taho, Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry. Tutkimuskohteeni oli lasten nukketeatterinäytelmä Kummituskekkerit esitys, johon kaksi henkilöä toteutti yhteistyössä kuvailutulkkauksen. Toinen heistä kirjoitti Kummituskekkereiden kuvailukäsikirjoituksen ja oli käynyt kuvailutulkkauskoulutuksen. Toinen toimi kuvailun livelukijana ja hänelle Kummituskekkerit oli ensikosketus kuvailutulkkaukseen. Tutkimuskysymyksinäni olivat mitä erityistä tulee ottaa huomioon valmisteltaessa ja toteutettaessa kuvailutulkkauksista lasten nukketeatteriesitykseen ja millaista yhteistyötä kuvailukäsikirjoituksen laatija ja livelukija tekivät. Havainnoin kuvailutulkkausprosessia ja haastattelin sen toteuttaneita tulkkeja. Tutkimuksessa kävi ilmi, että nukketeatterin kuvailutulkkauksessa on otettava ensisijaisesti huomioon kohderyhmä – lapset – ja kuvailutulkkaus on toteutettava sen mukaan. Käytetyn kielen pitää olla niin termien tasolla kuin äänenkäytössäkin lapsille sopivaa. Lisäksi lapsille korostetaan nukketeatterin iluusiota ja tarjotaan satuelämys. Aikuisille olisi voitu näytöstä edeltäneellä esittelykierroksella esitellä myös hieman nukketeatterin teknistä puolta. Ennen esitystä tapahtuva esittelykierros oli olennainen osa hyvin toteutettua kuvailutulkkausta, sillä se johdatteli yleisön nukketeatterin maailmaan ja auttoi luomaan visuaalisen kuvan hahmoista ja lavasteista. Tulkit tekivät tiivistä yhteistyötä kuvailukäsikirjoituksen laatijan, Ahreen, johdolla. Ahre auttoi livelukijaa, Hallénia, jolla ei ollut alan koulutusta. Yhteistyötä tapahtui kumpaankin suuntaan hyödyttäen kummankin tulkin työaluetta: Ahre kuunteli silmät kiinni Hallénin lukemaa kuvailua ja teki kuvailukäsikirjoitukseen sen perusteella tarvittavia muutoksia. Hallén puolestaan sai Ahreelta neuvoja äänenkäyttöön ja eläytymiseen, sekä perustietoja kuvailusta. Nuori kuvailutulkkausala, josta ei ole vielä tehty paljon tutkimuksia, hyötyy varmasti keräämästäni tiedosta. Tietoa voidaan soveltaa laajasti muuhunkin kuvailutulkkaukseen, kuten lapselle kuvailutulkkaukseen ja kuvailutulkki väliseen yhteistyöhön. Lisäksi työstä voi saada vinkkejä kuurosokealle auditiiviin, eli kuuloaistin avulla vastaanotettuun, kuvailuun.	
Asiasanat kuvailu, kuvailutulkkaus, nukketeatteri, näkövammaiset, näkövammaisuus, yhteistyö	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme in Sign Language Interpreting

ABSTRACT

Author Tiina Saarela	Number of Pages 40 and 3 attachment pages
Title Ghost voice in the Ghost party. Audio Description in children's Puppet theatre.	
Supervisor Outi Mäkelä	
Subscriber Cultural Service for the Visually Impaired	
Abstract The purpose of this Bachelor's Thesis is to research audio description in children's puppet theatre for visually impaired audience. This thesis was subscribed by Cultural Service for the Visually Impaired, the Finnish organization in charge of training audio description interpreters. My research subject was a show of a children's puppet theatre play named Kummituskekkerit. The play was audio described by two persons in cooperation. One of the persons wrote the description manuscript for Kummituskekkerit and had audio description interpreter's education. The other was the description's live reader and for her Kummituskekkerit was the first experience of audio description. My research questions were: what details must be paid attention to when preparing and executing audio description for children's puppet theatre show, and what sort of cooperation did the audio description manuscript creator and the description's live reader do. I observed the audio description process and interviewed the interpreters in charge of it's execution. This research shows that when audio describing a puppet show, the most important part is the target audience, in this case children, and the audio description must be executed based on it's needs. The language used, both terms and vocals, must be suitable for children. Also for children the puppet show illusion and fairy tale experience is highlighted, whereas for adults some of the more technical aspects of puppet show could be introduced. The arranged guided tour prior to the actual show was an integral part of a well-executed audio description, because it lead the audience in the world of puppet show and helped to create a visual image of the characters and stage setting. The interpreters worked closely together with the lead of the audio description manuscript creator, Ahre. Ahre helped the audio description live reader, Hallén, who had no training in the field. The cooperation worked both ways benefiting both interpreters: Ahre listened with his eyes closed to the description read by Hallén and made changes to the description manuscript based on that. Hallén got advice from Ahre on voice delivery, putting emotion in the description and basic information on audio description. The emerging field of audio description with not many existing researches will benefit from the information gathered in this thesis. The information can be applied broadly to audio description, like audio describing to children and the cooperation of audio description interpreters. In addition to that, the thesis offers tips on describing to the deaf blind in a auditory manner.	
Keywords audio description, cooperation, description, puppet theatre, visually impaired, visual impairment	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	
1 JOHDANTO	5
2 MITÄ ON KUVAILUTULKKAUS?	7
2.1 Keskeisiä käsitteitä	8
2.2 Teatterin kuvailutulkkkaus näkövammaiselle yleisölle	9
2.3 Kuvailukäsikirjoitus	12
3 NÄKÖVAMMAISUUS	12
4 TYÖN TILAAJA: NÄKÖVAMMAISTEN KULTTUURIPALVELU RY	14
5 TEATTERI HEVOSENKENKÄ JA KUMMITUSKEKKERIT	15
6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA HYÖTY	16
6.1 Tutkimuskysymykset	18
6.2 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmät	19
7 HAVAINNOINNIN JA HAASTATTELUN PURKU JA ANALYYSI	20
7.1 Kummituskekkereiden kuvailukäsikirjoituksen laatiminen	21
7.2 Kummituskekkereiden kenraaliharjoitus	22
7.3 Tulkkien välinen yhteistyö kuvailutulkkaus suunnittelu- ja toteutusvaiheessa	23
7.4 Kummituskekkereiden kuvailutulkkaus osa-alueet	25
7.5 Nukketeatterin kuvailutulkkaus lapsille	26
7.5.1 Äänenkäyttö ja asioiden korostamatta jättäminen	26
7.5.2 Asioiden korostaminen	28
7.5.3 Sanavalinnat	29
7.5.4 Varautuminen muutoksiin	29
7.6 Nukketeatterin kuvailutulkkaus	30
8 TUTKIMUSTULOKSET	31
9 POHDINTA	33
9.1 Tutkimuksen luotettavuus	35
9.2 Jatkossa tutkittavaksi	36
LÄHTEET	38
LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Rakastan kieltä ja sanoja, olen aina rakastanut. Sitä kautta päädyin opiskelemaan suomalaista viittomakieltä ja samasta syystä hakeuduin myös kuvailutulkkauskoulutukseen vuonna 2011. Suoritin 64 tunnin laajuisen koulutuksen ja valmistuin kuvailutulkiksi joulun alla 2011. Koulutuksen aikana kiintymykseni kielen voimaan ilmaista asioita vain syveni entisestään. Kuvaillemalla voi maalata sanoilla maisemaa ja välittää visuaalisen asian näkövammaiselle. Termi kuvailutulkkaus liitetään nimenomaan kulttuuritapahtumien, kuten teatterin ja elokuvien visuaaliseen puolen välittämiseen näkövammaiselle. Haaveilin pitkään opinnäytetyöstä, jossa voisin palata kuvailutulkkauksen maailmaan. Pähkäiltyäni aikani eri aiheiden parissa, päädyin lasten nukketheaterin kuvailutulkkauksen tutkimiseen

Entä miksi juuri nukketatteri? Kuten monet asiat elämässä, päätyiseni juuri tämän aiheen pariin oli monen sattuman summa. Kuvailutulkkauskoulutuksessa tutustuin kurssitoveriini Eero Ahreeseen, joka työskentelee näyttelijänä Teatteri Hevosenkengässä. Kurssin jälkeen hän päätti toteuttaa kuvailutulkkauksen Hevosenkengän näytelmässä Kummituskekkerit ja kysyi kiinnostaisiko minua toimia kuvailutulkkauksen lukijana. Ahre ei itse voinut lukea kuvailua, sillä hän on toinen Kummituskekkerien näyttelijöistä ja yksi sen käsikirjoittajista, eikä luonnollisesti voi samaan aikaan näyttellä lavalla ja lukea kuvailua. Vähitellen idea hioutui ja lopputuloksena en ollut mukana toteuttamassa kuvailutulkkausta, vaan tutkin sitä opinnäytetyössäni. Kuvailutulkkauksen toteuttivat Eero Ahre, joka laati kuvailukäsikirjoituksen ja Sanna Hallén, joka toimi kuvailun livelukijana. Hallén ei ole käynyt kuvailutulkkauskoulutusta, joten oli mielenkiintoista seurata hänen työtään livelukijana.

Päätettyäni, että haluan tehdä opinnäytetyöni Kummituskekkerien kuvailutulkkauksesta, otin yhteyttä Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:hyn ja suureksi ilokseni he halusivat toimia työni tilaajana. Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry on Suomessa kuvailutulkkien koulutusta järjestävä taho. Pohdimme tarkempaa aiheenrajausta Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n kulttuurisihteerin Tanja Rantalaisen ja ohjaajani Outi Mäkelän kanssa. Lopulta päädyin tutkimaan kuvailutulkkien, eli Ahreen ja Hallénin, välistä yhteistyötä, sitä miten kuvailutulkataan nukketatteria ja miten kuvai-

lutulkataan nukketeatteria lapsille. Tutkimuksessa nousi esiin myös kuvailutulkkaus-koulutuksen riittävyys kuvailutulkkiin pärjäämiseen työkentällä.

Vaikka kerroin rakastavani kieltä, en tartu tutkimuksessani yksittäisiin kuvailutulkkaus-ksessa käytettyihin sanoihin, kuten siihen kuvailtiin jotakin pörheäksi vai pörroi-seksi. Tutkin laajemmin millaisia asioita liittyy nukketeatterin kuvailutulkkaus- ja tulkkiin yhteistyöhön. Kummituskekkerit on tietävästi Suomen ensimmäinen kuvailu-tulkattu nukketeatteriesitys ja mielestäni on luontevaa, että uutta asiaa tutkittaessa luodaan ensin yleistä tietoa aiheesta ja mahdollisissa jatkotutkimuksissa siirrytään yhä yksityiskohtaisempaan tutkimukseen. Kuvailutulkkausta ei ylipäänsä ole Suo-messa tutkittu kovinkaan paljoa, ja toivonkin tutkimukseni hyödyttävän nuorta kuvai-lutulkkausala.

Työstäni hyötyvät kuvailutulkkausalan lisäksi laajemmin myös ylipäänsä kuvailua te-kevät henkilöt, kuten viittomakielentulkit. Kuvailu ja kuvailutulkkaus näyttävät koke-mukseni mukaan olevan monelle viittomakielentulkkiopiskelijalle kaukainen asia. Viit-tomakielentulkin työ pitää sisällään kuvailua, sillä tulkin asiakaskunta on laaja. Työs-täni voi saada vinkkejä kuvailusta kuurosokealle, joka vastaanottaa kuvailua kuulo-aistin avulla.

Seurasin Hallénin ja Ahreen työskentelyä syksyllä 2012. Kävin kuvailutulkatun näy-telmän kenraaliharjoituksissa ja toimin siellä muutaman muun henkilön kanssa ”testi-näkövammaisena”. Kävin katsomassa ja kuuntelemassa myös itse kuvailutulkatun esityksen 10.11.2012. Muutama viikko esityksen jälkeen tapasin Hallénin ja Ahreen ja haastattelin heitä kuvailutulkkausprosessista. Valitsin tutkimusmetodeiksi havain-noinnin ja haastattelun.

2 MITÄ ON KUVAILUTULKKAUS?

Kuvailutulkkauksesta on käytetty muitakin nimiä: kuvailu, kummitusääni, kuulokuvailu, lisä-ääni (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012a). Voi olla hankalaa erottaa ”kuvailu” ja ”kuvailutulkkaus”, sillä käsitteinä niitä käytetään paljon sekaisin. Yleinen linjaveto näyttäisi olevan, että *kuvailutulkkauksesta* puhutaan kun tarkoitetaan visuaalisen asian välittämistä ja vastaanottaja on näkövammaisen (Aaltonen 2007, 4; Hirvonen 2009, 1; Lahtinen 2009, 59; Turunen 2008, 3). *Kuvailu* taas on tyypillisesti kuulonäkövammaispuolella käytössä oleva termi. Käsitteiden määrittämistä hankaloittaa se, ettei kuvailutulkkausalalla olla vielä yksimielisesti päädytty käyttämään tiettyjä käsitteitä. Varsinkin tulkki-sanan käyttöä pidetään ongelmallisena, sillä tulkki kääntää kieleltä kielelle ja kuvailutulkki välittää visuaalista tietoa (Turunen 2008, 3). Tässä työssä käytetään sekä kuvailu, että kuvailutulkkaus – termejä, tarkoittaen näkövammaiselle tehtyä visuaalisten asioiden auditiivista kuvailua. Erona käsitteissä pidän sitä, että kuvailutulkkaus on laajemmin kulttuuritapahtuman välittämistä näkövammaiselle, kun taas kuvailu on konkreettinen akti ja sitä voidaan käyttää kuvailutulkkauksen verbinä (kuvailutulkki kuvailee taideteoksen). Tarjottu palvelu on siis kokonaisuutena kulttuuriteoksen tai –tapahtuman kuvailutulkkaus, joka pitää sisällään sanallista teoksen kuvailua.

Kulttuuritapahtumien kuvailutulkkaus välittää taideteoksesta näkövammaiselle sen, mitä kuulo-, tunto-, haju- ja makuaisti eivät kerro (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012a). Tarkoituksena on täydentää taide-elämystä ja esimerkiksi näkövammaisen kohdalla toimia varasilminä. Välitettäessä taideteosta näkövammaiselle, tehdään muutakin kuin kerrotaan kohta kohdalta mitä nähdään. Toimivaan kuvailuun liittyy jatkuvaa tulkintaa, pohdintaa asioiden kontekstista, symboliikasta ja merkityksistä. On rajattava pois epäolennaisuuksia ja samalla tehtävä päätöksiä siitä, miksi joku asia on oleellisempaa nostaa esiin kuin joku toinen. Kuvailutulkkauksen tulisi istua teoksen maailmaan ja mukailla teoksen tyyliä. Kuvailutulkkauksen tyyliin voi vaikuttaa esimerkiksi äänensävyllä, intonaatiolla, tauotuksella, sanavalinnoilla ja asioiden esitysjärjestyksellä. (Kuvailutulkkauskurssi 2011.)

Kuvailutulkkausta voidaan tehdä monella eri tavalla asiakkaan tarpeesta riippuen ja eri kuvailumetodeja voi yhdistellä (Aaltonen 2009, 4). Esimerkiksi taidenäyttelyssä näkövammaisen selkään voidaan piirtää patsaan muotoja samalla kun sanallisesti kerrotaan patsaasta. Visuaalisten asioiden kielelliseen kuvailuun liittyy aina tulkintaa, sillä ei ole yhtä ja "oikeaa" tapaa kuvailla asioita. Kuvailu voi pyrkiä neutraaliuteen, tai kuvailija voi lisätä omia tunteitaan ja tulkintojaan kuvailuun, jolloin kuvailu on subjektiivista (Lahtinen 2009, 24). Esimerkiksi kuvailtaessa abstraktia maalausta, tulkki voi subjektiivisesti ilmaista vaikuttaako teos iloiselta tai aggressiiviselta. Taiteen kuvailutulkkauksessa tulkin oma näkemys on aina jollain lailla mukana, sillä teoksen tunnelmaa ja sävyjä ei voi tavoittaa vain perusasioita kertomalla (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012a). Kuvailun tyyli voi riippua myös asiakkaasta, sillä joku saattaa haluta mahdollisimman neutraalia kuvailua ja toinen pitää siitä kun tulkki laittaa persoonansa peliin (Aaltonen 2007, 5).

2.1 Keskeisiä käsitteitä

Kuvailutulkkaus: Kulttuuritapahtuman visuaalisen puolen välittämistä näkövammaiselle.

Kuvailu: Tässä työssä kuvailutulkkauksen verbi. ”Kuvailutulkki kuvailee taideteoksen”.

Kuvailutulkki/tulkki: Henkilö, joka tekee kuvailutulkkausta. Työssäni käytän myös lyhyemmin termiä ”tulkki”, tarkoittaen kuvailutulkkia. Tässä tutkimuksessa puhutaan kahdesta eri kuvailutulkista: Eero Ahreesta ja Sanna Hallénista. Halléniin viitataan myös ”livelukijana” ja Ahreeseen ”kuvailukäsikirjoituksen laatijana”.

Kuvailukäsikirjoitus: Kuvailutulkin kirjoittama käsikirjoitus, josta kuvailu luetaan. Tyyppillisesti kuvailukäsikirjoitus on näytelmän normaali käsikirjoitus, johon kuvailutulkki lisää kuvailut vuorosanojen väliin. Tässä työssä sillä tarkoitetaan Ahreen laatimaa kuvailukäsikirjoitusta, jonka ääneen lukijana (eli livelukijana) toimin Hallén. Kirjoitan kuvailukäsikirjoituksesta lisää luvussa 2.3. Kuvailukäsikirjoitus-käsitettä käytetään yleisesti alalla ja sitä käytetään myös tutkimuksissa (esimerkiksi Turunen 2008).

Livelukija: Henkilö, joka lukee ääneen kirjoitetun kuvailun. Tyypillisesti puhutaan vain kuvailun ”lukijasta”, mutta käytän työssäni etuliitettä ”live” viitaten siihen, että lukeminen tapahtuu tässä hetkessä, eikä sitä ole nauhoitettu etukäteen. Esimerkiksi näytelmän kuvailut luetaan tässä hetkessä, ”livenä”, mutta elokuvaa varten ne voidaan nauhoittaa ja lisätä valmis kuvailuääniraita elokuvaan. Aaltonen (2007, 6) käyttää käsitettä ”reaaliaikainen kuvailutulkkaus”, mutta mielestäni puhuttaessa kuvailutulkauksen lukijasta, ”reaaliaikainen lukija” olisi kömpelö, joten käytän työssäni käsitettä ”livelukija”. Tässä työssä livelukijalla tarkoitetaan Sanna Hallénia.

Aikakoodi: Elokuviin ja tv-sarjojen kuvailutulkkausissa käytetty apuväline. Laatiesaan kuvailukäsikirjoitusta, tulkki katsoo elokuvaa nauhalta. Nauhaan on lisätty kuvan päälle aikakoodi, joka näyttää montako tuntia, minuuttia, sekuntia ja sekunnin sadasosaa elokuvaa on pyörinyt. Kirjoittaessaan kuvailut käsikirjoitukseen, tulkki merkitsee tismalleen, millä sekunnilla kuvailun lukemisen voi aloittaa ja kuinka pitkä aika kuvailulle on. Myöhemmin tulkin on helppo lukea kuvailut ääneen, kun hän tietää tarkasti oikean kohdan ja paljonko kuvailulle on aikaa. (Kuvailutulkkauskurssi 2011.)

2.2 Teatterin kuvailutulkkaus näkövammaiselle yleisölle

Tutkin työssäni lasten nukketeatterin kuvailutulkkausta, mutta laajemmin työni voi ajatella liittyvän teatterin kuvailutulkkaukseen. Oli kyseessä sitten näyttelijöiden esittämä teatteri, nukketeatteri, tai vaikkapa baletti, elämys olisi hyvin erilainen, jos istuisimme yleisössä silmät kiinni ja vain kuuntelisimme näyttelijöiden vuorosanoja. Emme näkisi esimerkiksi ilmeitä, vaatteita, lavasteiden vaihtoa tai toistuvia symboleita. Luulen, että teatterikäynnit vähenisivät huomattavasti, jos joutuisimme eläytymään näkövammaisen teatterikävijän rooliin.

Näkövamma voi tehdä sosiaalisesta kanssakäymisestä haastavaa, sillä näkövammaisen on usein hankala tunnistaa ihmisiä ulkonäön perusteella ja havaita ilmeitä ja eleitä (Näkövammaisten keskusliitto ry 2012b). Nämä samat ongelmat ilmenevät myös teatterissa - näyttelijöiden eleet ja ilmeet jäävät näkemättä. Roolihahmon huvit-

tavuus saattaa perustua kävelytyyliin tai arvokkuus pukeutumiseen, mutta tietoa niistä ei voi saada ilman kuvailutulkkausta. Turunen (2008, 5) kirjoittaa kulttuuritapahtumien kuvailutulkkauksesta:

Kuvailutulkkaus madaltaa näkövammaisen kynnystä osallistua sellaisiin kulttuuritapahtumiin, joista ilman näköaistia saatu kuva on puutteellinen, esim. taidenäyttelyihin. Tasavertainen osallistuminen kulttuuritapahtumiin kohottaa näkövammaisen elämänlaatua.

Teatterin kuvailutulkkaus tapahtuu erityisten kuulokkeiden avulla, jotka päästävät läpi myös ympäristön äänet. Kuulokkeiden avulla on helppo kuunnella samanaikaisesti kuvailua ja näyttelijöitä lavalla. Kuulokkeet jaetaan kuvailun vastaanottajille ennen esityksen alkua ja esityksen aikana kuvailutulkki lukee mikrofoniin kuvailua. (Kuvailutulkkauskurssi 2011.)

Käytännössä puhutulla kielellä tehty kuvailu tapahtuu lähinnä hiljaisina hetkinä, vuorosanojen välissä (Lahtinen 2009, 93). Aikaa jää tällöin kuvailulle hyvin rajallisesti ja usein tulkki ehtii sanoa vain muutaman sanan. Tulkin tulisi kuvailla sellaiset asiat, joilla on näytelmän ymmärtämisen kannalta merkitystä. Näitä asioita voivat olla esimerkiksi ilmeet ja tietyt liikkeet (olkien kohautus, käden nostaminen, poistuminen lavalta tai muu vastaava), mutta aikaa kuvailuun on hyvin rajallisesti. Kuvailutulkkauksen määrä on riippuvainen näytelmän tekstin määrästä ja temposta (Aaltonen 2011, 35). Kuvailutulkki ei saisi puhua näyttelijöiden vuorosanojen päälle, vaan niiden väliin. Jokaista hiljaista hetkeä ei silti pidä täyttää kuvailulla, sillä sellaisen seuraaminen on erittäin raskasta ja se syö teoksen tunnelmaa. Joskus musiikki tai merkitsevä hiljaisuus kertoo paljon enemmän kuin "miehet seisovat paikoillaan" -tyyppinen kuvailu. Kuvailu on usein hyvin tiivistä, muutamia sanoja tai lauseita kerrallaan silloin tällöin sopivissa väleissä, eikä "kertojaääni"-tyylistä jatkuvaa puhetta teoksen päälle. Kuvailu ei saa etäännyttää yleisöä teoksesta ja latistaa teatterielämystä. Kuvailussa ei esimerkiksi sanota "mies ilmestyy *lavan oikeasta reunasta*", vaan vaikkapa "mies laahustaa *talon takaa*" (Kuvailutulkkauskurssi 2011.) Elokuvan kuvailutulkkauksessa puolestaan olisi kardinaalimoka sanoa "kamera lähentyy miehen kasvoja". Toisaalta jos nukketeatteriesityksessä nukettaja vaikka pudottaa nukan, se on syytä sanoa

koska yleisö reagoi siihen ja kuvailutulkkauksen kuulijaa ei ole syytä pitää pimennossa. (Rantalainen 2013.)

Yleensä teatterin kuvailutulkkaukseen kuuluu muutakin kuin pelkkä esityksen aikana tapahtuva kuvailu. Se, millaisia oheispalveluita tarjotaan, riippuu kuvailutulkattavasta näytelmästä, sillä eri näytelmät vaativat eri ratkaisuja. Kuvailutulkausta ammattiteattereissa tutkineen hankkeen loppuraportissa suositellaan seuraavia oheispalveluita:

- näyttelijöiden ääninäytteiden antaminen, joko etukäteen tai juuri ennen esitystä
- koskettelukierrosta, jolloin yleisö pääsee tutustumaan lavasteisiin, tarpeistoon ja puvusteisiin
- mahdollisuuksien mukaan teosesittely, joka auttaa ymmärtämään paremmin teoksen maailmaa ja tyyliä

(Aaltonen 2011.)

Teatterin kuvailutulkkauksen erityispiirteenä on se, ettei sitä voida nauhoittaa etukäteen, toisin kuin voi esimerkiksi elokuvan tai maalauksen kuvailutulkkauksen. Valmiiksi nauhoitettu kuvailutulkaus vaatii teoksen, joka pysyy aina samana, mutta elävässä teatterissa näyttelijät eivät voi tuottaa vuorosanojaan sekunnin tarkkuudella aina samaan aikaan. Kuvailulle jäävät välit saattavat siis hieman vaihdella. Joskus tulkilla tulee hoppu saada koko kuvailu sanottua, toisinaan taas samassa paikassa aikaa jää yli. Aaltonen (2007, 6) kirjoittaa reaaliaikaisesta kuvailutulkkauksesta ja jakaa sen kahteen osaan: spontaani reaaliaikainen kuvailutulkaus ja valmisteltu reaaliaikainen kuvailutulkaus. Tätä määritelmää käyttäen teatterin kuvailutulkaus on valmisteltua reaaliaikaista kuvailutulkausta.

Teatterin kuvailutulkaus järjestetään yhteistyössä teatterin, kuvailutulkin ja näkövammaisen yleisön edustajien kanssa. Teatteri ja kuvailutulkit sopivat käytännön asioista ja toteuttavat kuvailutulkkauksen. Näkövammaisen yleisön edustajien kanssa on hyvä sopia, mikä teos valitaan kuvailutulkattavaksi. (Aaltonen 2011, 3.) Kuvailutulkkauksen järjestäminen ammattiteattereissa -hankkeen loppuraportissa (mt., 3) suositellaan kuvailutulkattavien näytännön valmistelun aloittamista hyvissä ajoin, viimeistään noin kolme kuukautta ennen näytäntöä.

2.3 Kuvailukäsikirjoitus

On tyypillistä, että kuvailutulkki laatii etukäteen kuvailukäsikirjoituksen, jossa lukee tulkin laatima teoksen kuvailu. Käytännössä kuvailukäsikirjoitus kuvailutulkattavan näytelmän tai elokuvan käsikirjoitus, jonka väleihin tulkki kirjoittaa kuvailut. Itse kuvailutilanteessa tulkin on helppo pysyä kärryillä siitä missä mennään, eikä hänen tarvitse muistaa ulkoa kaikkia kohtia joihin kuvailu tulee. Kuvailukäsikirjoitusta käytetään ainakin teatterin, tv-sarjojen ja elokuvien kuvailutulkkauksessa. Käsikirjoituksen laatiminen esimerkiksi teatteriesitykseen on vaativaa ja aikaavievää. (Kuvailutulkkauskurssi 2011.)

Teatteriesityksestä tehtävä kuvailukäsikirjoitus eroaa hieman elokuvien ja tv-sarjojen kuvailukäsikirjoituksesta. Näytelmä ei koskaan pysy täsmälleen samana, eivätkä näyttelijät pysty tuottamaan vuorosanoja sekunnilleen samaan aikaan joka kerta. Tästä syystä teatterin kuvailutulkkauksessa ei käytetä aikakoodia. Aikakoodia käytetään elokuvien kuvailutulkkauksen tukena. Tällöin tulkki katsoo videolta kuvailtavaa teosta ja ruudulla pyörii koko ajan kello, joka näyttää montako minuuttia ja sekuntia elokuvaa on mennyt. Kun vuorosanojen väliin jää tilaa kuvailulle, tulkki voi merkitä kuvailukäsikirjoitukseen sekunnilleen kuinka pitkä kuvailu väliin mahtuu. Kummituskekkereiden kuvailukäsikirjoituksen laatinut Ahre oli käymässä kuvailutulkikoulutuksissa tottunut käyttämään aikakoodia harjoitustehtävissä ja Kummituskekkerit oli ensimmäinen kerta kun hän työskenteli ilman aikakoodia.

3 NÄKÖVAMMAISUUS

Näkövammoja on eriasteisia ja täydellinen sokeus on erittäin harvinaista. Yleensä sokeat näkevät valon ja jopa hahmoja. (Näkövammaisten keskusliitto ry 2012a). Näkövammaisen ihminen voi olla heikkonäköinen tai sokea. Näkövammaiseksi ei luokitella ihmistä, jonka näkökyky pystytään korjaamaan laseilla normaaliksi tai jos toises-

sa silmässä on normaali näkö. Suomessa käytetään terveysjärjestö WHO:n määrittelemää näkövammaisuuden asteikkoa, joiden perusteella silmälääkäri tekee virallisen määrittelyn. Määrittely sisältää viisi eri luokkaa: heikkonäköinen, vaikeasti heikkonäköinen, syvästi heikkonäköinen, lähes sokea ja täysin sokea. (Ojamo 2012, 6.)

Näkövamma voi olla synnynnäinen, tai muodostua myöhemmin elämässä esimerkiksi sairauden tai onnettomuuden takia. Suomessa yleisin näkövamman aiheuttaja on silmänpohjan rappeuma. Aikuisiällä näkövamman voi aiheuttaa myös diabeteksesta johtuvat silmänpohjamuutokset, glaukooma eli silmänpainetauti sekä Retinitis pigmentosa ja muut perinnölliset silmänpohjan rappeumat, jotka aiheuttavat usein näkövamman jo nuorena aikuisena. (Näkövammaisten keskusliitto ry 2012c.)

Näkövamma vaikuttaa henkilön arkeen monella tavalla. Näkövammaisten keskusliitto (Näkövammaisten Keskusliitto ry 2012b) listaa seuraavia käytännön ongelmia: valojen häikäiseminen (häikäistyminen), vaikeus arvioida etäisyyksiä, vaikeus havaita tasoeroja, orientoituminen eli suunnistautuminen, puutteellinen värinäkö, hämäräsokeus, puutteellinen näkökenttä, sopeutumattomuus valaistustason muutoksiin, kompastuminen, putoaminen tai törmääminen.

Ei ole tarkkaa tietoa montako näkövammaista Suomessa on. Viimeisimpien tutkimusten ja kansainvälisten vertailutietojen perusteella voidaan arvioida, että Suomessa on noin 80 000 näkövammaista, eli noin 1,5% koko maan väestöstä. Näkövammaisten ikäjakauma on arvioitu seuraavanlaiseksi: 80 000:sta noin 70 000 on ikääntyneitä, 10 000 työikäisiä, 1000–1500 alle 18-vuotiaita. (Ojamo 2012, 7.) Näkövammaisten suuri määrä kertoo siitä, että kulttuuritapahtumien kuvailutulkkauksella on laaja asiakaskunta.

Näkövammaisten lisäksi Suomessa on arvioiden mukaan noin 5000 ikääntynyttä kuulonäkövammaista, eli kuurosokeaa, henkilöä. Kuurosokea on henkilö, jolla on sekä kuulo- että näköaistin heikentyminen. Suomen Kuurosokeat ry:n palvelujen piirissä on noin 850 kuulonäkövammaista henkilöä. Kuulonäkövammaiset voivat kommunikoida joko kuuloaistin, näköaistin tai tuntoaistin avulla. (Suomen Kuurosokeat ry 2013.) Kuurosokeat ovat heterogeeninen ryhmä, jonka sisällä on paljon vaihtelua näkö- ja kuulovamman asteissa ja käytetyissä kommunikaatiomenetelmissä (Lahti-

nen 2006a, 182). Ne kuulonäkövammaiset, joilla on vielä jäljellä kuuloaistia ja voivat vastaanottaa viestejä sen avulla, voidaan myös katsoa kuuluvan kuvailutulkkauksen asiakaskuntaan. He voivat kuunnella kuvailua joko muun yleisön kanssa kuvailutulkkauslaitteilla, tai mahdollisesti suoraan induktiosilmukan kautta.

4 TYÖN TILAAJA: NÄKÖVAMMAISTEN KULTTUURIPALVELU RY

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry järjestää kulttuuritapahtumia ja edistää esteettömyyttä pyrkien parantamaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta erityisesti näkövammaisten kannalta (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012b). Yhdistys tukee näkövammaisten kulttuuriharrastusta ja edistää kulttuuritapahtumien saavutettavuutta. Kulttuuripalvelu järjestää kursseja ja tapahtumia. Yhdistys myös kouluttaa uusia kuvailutulkkeja eri taiteenaloille, kuten elokuvien ja tv-sarjojen kuvailutulkkeja tai teatterikuvailutulkkeja. (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012a.)

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry on järjestänyt kuvailutulkkien koulutusta nimenomaan ja ainoastaan kulttuuritapahtumien kuvailutulkkaukseen. Koulutukset ovat keskittyneet eri taiteenlajien visuaalisuuden sanallistamiseen. Koulutus alkoi vuonna 2005 yhden päivän mittaisella pilottipäivällä Helsingissä. Myöhemmin samana vuonna järjestettiin 64 opetustunnin laajuinen koulutus, joka keskittyi kuvailutulkkaukseen yleisesti, sekä näkövammaisuuden kokemukseen, tilan hahmottamiseen ja tilan kuvailuun. Vastaavasti vuonna 2006 jyvaskylässä järjestettiin pilottipäivä ja samana vuonna 64 opetustunnin laajuinen koulutus, joka noudatti aiemman vuoden opetussuunnitelmaa. Vuonna 2007 Helsingissä järjestettiin kaksi yhden päivän mittaista kuvailutulkkausseminaaria. (Turunen 2008, 18–32.) Vuonna 2010 Ylöjärvellä järjestettiin viikonloppukurssi kuvailutulkkauksesta (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2013). Vuonna 2011 Helsingissä järjestettiin 64 opintotunnin laajuinen kurssi elokuvien ja tv-ohjelmien kuvailutulkkauksesta. (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2013a).

Kummituskekkereiden kuvailukäsikirjoituksen laatinut Ahre oli käynyt kaksi eri kuvailutulkkauskoulutusta: viikonloppukurssin Ylöjärvellä kuvailutulkkauksen perusteista ja 64 tunnin laajuisen koulutuksen elokuvien ja tv-sarjojen kuvailutulkkauksesta. Livelukija Hallén ei ollut käynyt mitään kuvailutulkkauskoulutusta. Osallistuin itse Ahreen tavoin vuoden 2011 elokuvien ja tv-ohjelmien kuvailutulkkauskoulutukseen.

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n historia alkaa vuodesta 1931, kun Anna Friman perusti ja alkoi julkaista Varjojen mailta -lehteä. Friman totesi, ettei sokeilla ollut Suomessa minkäänlaista julkaisua, joka kertoisi näkövammaisten elämästä. Samana vuonna lehden tueksi ja sitä kustantamaan perustettiin Suomen Sokeain Kirjallisuusyhdistys, joka nykyään tunnetaan nimellä Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry. Yhdistys julkaisee edelleen kulttuurilehteä, jota ei enää tunneta nimellä Varjojen mailta, vaan Kajastus. (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012c.) Nykyään yhdistys julkaisee myös Pistepostia, joka on maan ainoa pistekirjoituksella ilmestyvä kulttuurilehti (Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012d).

5 TEATTERI HEVOSENKENKÄ JA KUMMITUSKEKKERIT

Espoossa toimiva Teatteri Hevosenkenkä on 3-12 vuotiaille lapsille ja koko perheelle esityksiä järjestävä ammattiteatteri, jonka perustivat vuonna 1975 ohjaaja Kirsi Siren ja lavastaja Sara Siren. Teatteri käyttää monipuolisesti nukke- ja musiikkiteatterin eri ilmaisumuotoja. Vuosittain teatterissa käy noin 30 000 katsojaa ja esityksiä on 300. Uusia ensi-iltoja on vuosittain vähintään kaksi. Samanaikaisesti ohjelmistossa on useampia näytelmiä ja aina myös ruotsinkielinen esitys. (Peltonen & Tawast 2009, 84-88.)

Kummituskekkerit yhdistää nukketeatteria ja tavallista lastenteatteria. Nukkeä liikuttava näyttelijää kutsutaan nukettajaksi (Lintunen 2009, 143.) Kummituskekkereissä on kaksi näyttelijää/nukettajaa, jotka liikuttavat yhteensä kuutta nukkea ja toimivat niiden ääninä. Nukkejen lisäksi näytelmässä on kaksi ihmisroolia, joista näyttelijät esittivät kumpainenkin yhtä. Nuket ovat käsinukkeja. Näytelmä tapahtuu yksissä lavasteissa -

Kreivin kartanossa. Värimaailma on tumma, lapsellisen aavemainen (ei kuitenkaan liian kammottava, onhan kyseessä lastenteatteri).

Kummituskekkerit kertoo Kreivi Konrad Kullervo von Knackenhauzin (ihmishahmo) 550-vuotissyntymäpäiväyöstä. Kreivin ystävät Huugo-haamu (nukke) ja Booris-hämähäkki (nukke) haluavat järjestää kreiville kekkerit: he tekevät kaamean ällökakun ja Booris lähtee hankkimaan viime hetkellä lahjaa. Arkussa nukkuva Kreivi Konrad herää ja Huugo koettaa peitellä juhlasuunnitelmia, jottei yllätys menisi pilalle. Näytelmä sisältää tältä osin hauskaa "häseletämistä" ja vikkellä dialogia. Näytelmän pahis on Sulo Sacher (ihmishahmo) joka on varastanut itselleen makoisan kakun Espoon kaupungilta ja piiloutuu Kreivin kartanoon. Kreiville tarkoitettu kakku ja Sulon kakku menevät sekaisin, kartanon asukin pelkäävät Suloa ja päättävät sitten pelotella tätä, Sulo ei vähällä pelästy ja soppaan heitetään vielä kaksi koirapoliisia (nukkeja), jotka nuuskivat, räppäävät ja etsivät Suloa.

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA HYÖTY

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa kuvailutulkkausosalalle ja näin kehittää kulttuuritapahtumien kuvailutulkkausta Suomessa. Kuvailutulkkauksen avulla näkövammaiset voivat osallistua tasavertaisesti kulttuuritapahtumiin ja kohentaa elämänlaatuaan (Turunen 2008, 6). Näkövammaisia on Suomessa arvioiden mukaan 80 000, eli 1,5% väestöstä (Ojamo 2012, 7), joten kuvailutulkkauksella on laaja asiakaskunta. Viittomakielentulkin yksi asiakaskunta ovat kuurosokeat ja kuurosokeille tulkkaukseen kuuluu myös opastusta ja kuvailua (Lahtinen 2006a, 182). Tutkimuksesta saatua tietoa voidaan soveltaa kuurosokeille kuvailuun silloin, kun asiakkaana on auditiivisesti, eli kuuloaistilla tietoa vastaanottava henkilö.

Kuvailutulkkausta on tutkittu Suomessa melko vähän. Joitain suosituksia, raportteja ja tutkimuksia on jo tehty. Tanja Turunen (2008) on koonnut opinnäytetyössään opetusmateriaalipaketin kuvailutulkeille. Riitta Lahtinen on tehnyt useita tutkimuksia kuvailusta (esim. 2006b, 2009), mutta keskittyy lähinnä kuurosokeille kuvailuun. Maija

Hirvonen (2009, 2012) on käsitellyt tutkimuksessaan elokuvien kuvailutulkkausta. Kuvailutulkkaus ammattiteattereissa -hankkeen loppuraporttiin (Aaltonen 2011) on koostettu lähinnä teattereille suunnattuja suosituksia ja huomioita kuvailutulkkausten järjestämisestä ammattiteattereissa. Kuvailutulkkien tekemää työprosessia ei ole Suomessa tutkittu. Aaltosen (2007) Tietopaketti kuvailutulkkauksesta nimensä mukaan kertoo tiiviisti perustiedot kuvailutulkkauksesta. Taidekuvien kuvailutulkkausta on tutkinut Helena Yli-Kerttula (2011) opinnäytetyössään Aalto-yliopistolle.

Kummituskekkerien kuvailutulkkaus oli tietyvästi ensimmäinen kerta Suomessa, kun kuvailukäsikirjoituksen laatija ja livelukija olivat eri henkilö. Tästä syystä yksi tutkimuksen tavoitteista oli selvittää, millaista yhteistyötä tulkit tekivät. Lisäksi halusin selvittää miten kuvailutulkataan nukketeatteria ja miten kuvailutulkataan nukketeatteria lapsille. Toisin sanoen tutkin millaisia erityispiirteitä nukketeatterin kuvailutulkkaukseen kuuluu, miten nukketeatteria taidemuotona tuodaan esille ja miten kuvailussa on huomioitu lapset kohderyhmänä. Kummituskekkerit on tietyvästi Suomen ensimmäinen kuvailutulkattu lasten nukketeatteriesitys, joten se oli mielenkiintoinen tutkimuskohde opinnäytetyölle.

Kyseessä on laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Aineistoa tutkitaan monitahoisesti ja yksityiskohdaisesti ja tutkimussuunnitelma muodostetaan tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2003, 154–155). Tutkimukseni ei tuota selkeitä ja yleistettäviä ohjeita tai suosituksia nukketeatterin kuvailutulkkaukseen, vaan esittelee yhden nukketeatteriesityksen kuvailutulkkausten tekemistä. Tutkimuksen lähtökohtana ei ollut hypoteesin tai teorian testaaminen, vaan laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti asian monipuolinen tarkastelu ja kuvaaminen.

Kuvailutulkkauksesta hyötyvät muun muassa näkövammaiset ja heikkonäköiset, ja kuvailutulkkausten sovellusalueet lisääntyvät koko ajan (Aaltonen 2007, 4). Työstäni voi saada vinkkejä erityisesti lapsille kuvailusta. Yksi tekemäni haastattelun teemoista oli, miten kuvailutulkkaus otti huomioon lapset kohderyhmänä esimerkiksi kuvailun äänenkäytössä ja sanavalinnoissa. Tutkimuksesta voivat hyötyä myös viittomakielen-

tulkit. Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielentulkin koulutusohjelman yksi suuntautumisvaihtoehto on huonokuuloisille, kuurosokeille ja kuuroutuneille tulkkaus (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012). Kuurosokealle tulkkaukseen kuuluu opastusta ja kuvailua, joten myös viittomakielentulkin työhön sisältyy kuvailua. Kuurosokeiden henkilöiden näkö- ja kuulovamman aste ja käytetyt kommunikaatiomenetelmät vaihtelevat yksilöstä toiseen (Lahtinen 2006a, 182). Tutkimukseni käsittelee äänenkäyttöä ja sanavalintoja kuvailutulkkauksessa ja näitä tietoja voidaan hyödyntää myös kuurosokealle tulkkauksessa silloin, kun asiakas vastaanottaa tulkkausta audittiivisesti, erityisesti jos asiakas on lapsi.

Teatteri Hevosenenkä harkitsee kuvailutulkattujen näytösten järjestämistä jatkossakin (E. Ahre, henkilökohtainen tiedonanto 10.11.2012), joten heille on varmasti hyötyä työtapojen analysoinnista, jotta jatkossa kuvailutulkkausta voidaan järjestää yhä tehokkaammin ja laadukkaammin

6.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat:

- Mitä erityistä tulee huomioida valmisteltaessa ja toteutettaessa kuvailutulkkausta lasten nukketeatteriesitykseen?
- Millaista yhteistyötä kuvailukäsikirjoituksen laatija ja livelukija tekivät?

Tutkimuskysymysten lisäksi tutkimuksessa nousi esiin kuvailutulkkikoulutuksen merkitys kuvailutulkkauksen onnistumisen suhteen. Tämä näkökulma tuli esiin tilaajan taholta, jota kiinnosti miten kuvailutulkkauskurssin käyneet kuvailutulkit kokevat pärjäävänsä työkentällä. Ahre oli käynyt kaksi eri kuvailutulkkauskoulutusta: viikonloppukurssin kuvailutulkkauksen perusteista ja 64 tunnin laajuisen elokuvien ja tv-sarjojen kuvailutulkkauskurssin ja oli tottunut käyttämään aikakoodia koulutuksissa. Kummituskekkerit oli Ahreen toinen kuvailutulkkaustyö koulutuksessa tehtyjen harjoitusten lisäksi. En ole lisännyt koulutuksen näkökulmaa erilliseksi tutkimuskysymykseksi, mutta käsittelen aihetta esitellessäni tutkimuksen tuloksia ja pohdinnassa.

6.2 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmät

Teatteri Hevosenkengä järjesti Kummituskekkerit nukketeatterinäytelmän yhteen esitykseen kuvailutulkkauksen, jonka toteutusta tutkin tässä opinnäytetyössä. Tutkimus on tapaustutkimus ja keskittyy vain yhden näytelmän kuvailutulkkaukseen. Seurasin kuvailutulkkausprosessia, jossa Teatteri Hevosenkengän kaksi työntekijää, näyttelijä Eero Ahre ja teatterikuraattori Sanna Hallén, toteuttivat kuvailutulkkauksen. Olin heihin yhteydessä sähköpostitse, sekä kävin kahdesti teatterilla kuvailutulkatun esityksen yleisönä: kerran esityksen kenraaliharjoituksessa, jossa toimin osana koyleisöä ja kuuntelin kuvailutulkatun esityksen silmät kiinni, ja kerran itse kuvailutulkatussa esityksessä. Lisäksi haastattelin tulkkeja.

Käytin tutkimuksessa laadullisia tutkimusmenetelmiä: havainnointia ja teemahaastattelua. Tekemäni havainnointi oli osallistuvaa havainnointia, joka tarkoittaa tiedon keräämistä tavalla jossa tutkija osallistuu tutkimansa yhteisön toimintaan (Eskola & Suoranta 2001, 98). Osallistuvan havainnoinnin kriteerit täyttyvät jos tutkijalla toimii itselleen oudossa ympäristössä, yhteisön jäsenet eivät pääsääntöisesti keskity havainnointiin, tutkija tallentaa systemaattisesti saamansa tiedot ja tutkijalla on tarvittava ammattitaito havainnointiin (mt., 98–99). Tällainen tilanne oli koyleisönä toiminen, sillä koyleisö kommentoi kenraaliharjoituksen jälkeen kuvailua, jota tulkit vielä hioivat palautteen perusteella. Olin koyleisössä paikalla sekä tutkijan että kuvailutulkkin roolissa: toisaalta havainnoin tilannetta ja tein muistiinpanoja, toisaalta kommentoin kuvailutulkausta siitä näkökulmasta miten itse sen tulkkina tekisin. Esitin muutamien ehdotuksen esimerkiksi nukketeatterin korostamisesta hahmojen esittelykierröksellä ja lukijan äänenkäytöstä.

7.12.2012, eli muutama viikko kuvailutulkatun esityksen jälkeen tapasin Ahreen ja Hallénin ja haastattelin heitä yhdessä Espoossa. Molemmat allekirjoittivat lupalomakkeen (Liite 1), jossa sovittiin esimerkiksi, että molempien nimiä saa käyttää tässä tutkimuksessa. Haastattelin heitä heidän taustoistaan kuvailutulkkauksen osalta, prosessin kulusta, kuvailukäsikirjoituksen laatimisesta, yhteistyöstä, lapsille kuvailusta ja

nukketeatterista kuvailutulkkauksen kohteena. Nauhoitin haastattelun ja kirjoitin huolellisesti muistiinpanoja. Haastattelutilanne kesti hieman alle kaksi tuntia.

Valitsin haastattelun tutkimusmetodiksi, sillä halusin tietää minkälainen kuvailutulkkausprosessi oli ollut kokonaisuudessaan suunnittelusta toteutukseen, ja millaista yhteistyötä tulkit olivat tehneet. Kummituskekkerit oli tiettävästi suomalaisen kuvailutulkkauksen ensimmäinen kerta kun kuvailukäsikirjoituksen laatija ja livelukija ovat eri henkilö, joten halusin selvittää yhteistyön vaiheita, hyötyjä ja haasteita. Näitä tietoja olisi vaikea selvittää muuten kuin haastattelun avulla. Haastattelu oli teemahaastattelu (mt., 86), jota monesti kutsutaan myös puolistrukturoiduksi tai -standardoiduksi haastatteluksi (Hirsjärvi & Hurma 2006, 47). Teemahaastattelun erityispiirteitä ovat joustavuus, kysymysten väljyys ja avoimet kysymykset (mt., 106). Olin miettinyt etukäteen haastattelun teemat: taustat, kuvailukäsikirjoitus, prosessi, kohderyhmänä lapset, nukketeatterin kuvailutulkkaus, yhteistyö ja esityksen jälkeen. Minulla oli muistilistana toimiva kysymysrunko (liite 2), mutta kysymyksillä ei ollut tarkkaa muotoa tai järjestystä ja haastattelutilanne toimi vuorovaikutuksellisesti, niin että keskustelu polveili luontevasti vastausten mukaan.

7 HAVAINNOINNIN JA HAASTATTELUN PURKU JA ANALYYSI

Seuraavissa alaluvuissa puran haastattelusta saamaani aineistoa. Haastattelu tehtiin parihaastatteluna ja keskustelua ohjasi ennalta suunnittelemani teemarunko. Purkaessani haastattelua jaoin aineiston uudelleen kuuteen teemaan: kuvailukäsikirjoituksen laatiminen, kenraaliharjoitus, tulkkien välinen yhteistyö, kuvailutulkkauksen osat alueet, lapset kuvailutulkkauksen kohdeyleisönä ja nukketeatterin kuvailutulkkaus lapsille. Laadullisen tutkimuksen haasteena pidetään usein juuri aineiston analysointia, johtuen esimerkiksi työskentelytekniikoiden puutteesta tai saadun opetuksen keveydestä. Perinteisesti laadullisissa tutkimuksissa on tyydytty kuvaamaan saatua aineistoa ja syvempi tulkinta on jäänyt vähäisemmäksi. (Eskola & Suoranta 2001, 137–139). Pyrin tutkimuksessani yhdistämään sekä kuvaavaa että syvempää analyysiä. Jo puhtaasti kuvaamalla aineistoa, eli haastattelussa saatuja vastauksia, sain arvokasta tietoa tulkkien läpikäymästä prosessista. Nukketeatterin kuvailutulkkauk-

sesta ei ole aiempaa tutkimusta, joten tämän kaltainen yleiskatsaus aiheeseen on hyvä lähtökohta.

Tutkimuksen tilaaja Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry oli lisäksi ilmaissut olevansa kiinnostunut siitä, kuinka koulutetut kuvailutulkit pärjäävät työkentällä. Nostin haastattelun aikana esille myös koulutuksen näkökulmaa. Näitä kysymyksiä ei lisätty haastattelurunkoon, vaan ne olivat luonteva osa haastattelua. Esimerkiksi keskusteltaessa kuvailukäsikirjoituksesta kysyin: "tuntuuko että olisitte kaivanneet tähän asiaan lisää tietoa/koulutusta?".

7.1 Kummituskekkereiden kuvailukäsikirjoituksen laatiminen

Kummituskekkereiden kuvailutulkattu näytös järjestettiin 10.11.2012. Ahre kertoo alkaneensa laatia kuvailukäsikirjoitusta itsenäisesti ilman Hallénia syyskuussa 2012. On huomioitava, että Ahre oli tutustunut näytelmään jo paljon aiemmin, sillä hän on yksi näytelmän käsikirjoittajista ja toinen sen näyttelijöistä. Näytelmä oli ollut jo aiemmin teatterin ohjelmistossa ja sitä oli esitetty monta kertaa, joten se oli Ahreelle jo hyvin tuttu. Näytelmän tuttuus olikin yksi syy, jonka takia Ahre valitsi sen kuvailutulkattavaksi. Muiksi syiksi Ahre mainitsi näytelmän kronologisen kulun ja vain yhden käytetyt lavasteet. Jos näytelmässä käytetään useampia lavasteita, niiden esittely näkövammaiselle yleisölle on haastavampaa. Esimerkiksi jos on tarkoitus tehdä lavasteista kosketeltava pienoismalli, on mietittävä rakennetaanko pienoismalli kaikista lavasteista vai vain osasta. Kun kuvailutulkataan näytelmää, joka ei etene kronologisesti, vaan käyttää aika- ja paikkasiirtymiä, kuvailutulkin pitää miettiä miten tuoda selkeästi esille missä ajassa ja paikassa tämän hetkinen kohtaaminen tapahtuu (onko se muistelmaa, haavetta, kurkistus tulevaan tai muuta vastaavaa).

Kysyessäni nousiko kuvailukäsikirjoitusta tehdessä esiin erityisiä haasteita, tai olisiko Ahre kaivannut lisää koulutusta kuvailukäsikirjoituksen laatimisen tueksi, hän korosti nimenomaan näytelmän tuttuutta helpottavana tekijänä, eikä tämän kuvailutulkkaamisen kohdalla ollut ongelmia. Ahre on kuvailutulkkauskoulutuksessa tottunut kuvailemaan elokuvia ja tv-sarjoja käyttäen aikakoodia kuvailukäsikirjoitusta laadittaessa.

Kuten kerroin luvussa 2.3, näytelmä ei ole koskaan täysin samanlainen, vaan joka esitys on hieman erilainen, joten kuvailukäsikirjoitusta tehdessä ei käytetä aikakoodia. Ahre ei kokenut aikakoodin puuttumista lainkaan harmillisena tai vaikeana, vaikka oli sen käyttöön koulutusvaiheessa tottunut. Ahre kuitenkin huomauttaa, että hänellä oli mahdollisuus näyttelijänä vaikuttaa esityksen tempoon ja sitä kautta kuvailutulkauksen toimivuuteen. Hän saattoi näytellessään esimerkiksi hidastaa kohtausta, jossa oli paljon kuvailua, jolloin Hallénille jäi enemmän aikaa lukea kuvailu.

Ahre kirjoitti kuvailukäsikirjoitusta noin kuukauden katsoen kahta eri taltiointia esityksestä. Ahre kertoo kahden taltioinnin olleen työtä helpottava asia, sillä joka esityksessä on pieniä variaatioita, ja katsomalla kaksi esitystä saa paremman kokonaiskuvan näytelmästä. Lisäksi kahdesta taltioinnista näkee kaksi kertaa yleisön reaktiot, jolloin nähdään esimerkiksi mitkä kohdat naurattavat yleisöä. Yksi Hallénin ja Ahreen tavoitteista oli, että kaikki (näkövammaiset ja näkevä yleisö) nauravat samalle asialle samaan aikaan. Kohtaa, joka aiheuttaa näkevässä yleisössä naurureaktion, on syytä katsoa useaan kertaan ja miettiä mikä/miksi yleisöä nauratti ja yrittää saada välitettyä hauskuus myös kuvailussa.

Ahreen tekemä ensimmäinen versio kuvailukäsikirjoituksesta oli valmis lokakuussa, jolloin yhteiset harjoitukset Hallénin kanssa alkoivat. Tulkit harjoittelivat kaksi viikkoa yhdessä näytelmän taltiointien avulla ja kuvailukäsikirjoitukseen tehtiin joka päivä pieniä muutoksia. Osa yhteisestä harjoitteluajasta käytettiin livelukijan opastamiseen, vaikka toki samaan aikaan kuvailukäsikirjoitusta hiottiin.

7.2 Kummituskekkereiden kenraaliharjoitus

Näytelmän kuvailukäsikirjoituksen lisäksi Ahre kirjoitti esitystä edeltävän esittelykierroksen tekstin. Esittelykierros sisälsi lyhyen näytelmän esittelyn, hahmojen esittely- ja koskettelukierroksen, lavasteiden pienoismallin ja varsinaisten lavasteiden koskettelukierroksen. Hahmoista kerrottiin niiden ulkonäön lisäksi myös luonteenpiirteitä. Tällöin kuvailtiin siis muutakin kuin sitä mitä nähdään. Esimerkiksi Booris hämähäkin kuvailtiin olevan ahkera ja tunnollinen, ja hoitavan kartanon käytännön asioita. Esitte-

lykierroksella annettiin näytelmään liittyvää etukäteistietoa, joka auttoi yleisöä muodostamaan visuaalisen kuvan näytelmän maailmasta, sekä yhdistämään näyttelijän äänen kuhunkin hahmoon.

Kenraaliharjoituspäivänä koko näytelmä esittelykierroksineen käytiin läpi aivan kuten oikeassa esityksessä. Olin osana koeyleisöä, joka koostui teatterin työntekijöistä ja lähipiiristä. Koeyleisö esitti näkövammaista yleisöä ja kuunteli kuvailutulkkausta kuulokkeilla. Tämän jälkeen pidettiin vielä lyhyt keskustelutuokio kuvailutulkkauksesta ja testiyleisö kertoi mielipiteitään. Käsikirjoitukseen tuli tässä vaiheessa vielä pieniä muutoksia, kuten jonkun sanan vaihtaminen toiseen. Esimerkiksi kohtaukseen, jossa kummitus piiloutuu ruokakomeroon, kuvailu ”menee sisään kaappiin” vaihdettiin elävämmäksi ”sulkeutuu kaappiin”. Kuvailua on miellyttävämpi kuunnella jos kieli on rikasta ja ”olla” tai ”mennä” – tyyppiset perusverbit vaihdetaan kuvailevampiin verbeihin. Lisäksi Hallén sai koeyleisöltä palautetta äänenkäytöstä. Häntä kehoitettiin eläytymään hieman enemmän ja esimerkiksi kuulostamaan itsekin hämmästyneeltä, kun esityksessä (ja kuvailussa) tapahtuu jotain yllättävää.

Tulkit olivat sitä mieltä, että koeyleisöllä esityksen testauttaminen on välttämätön, jos halutaan tehdä laadukas nukketeatterin kuvailutulkkaus. Koeyleisöltä saatu palaute on tärkeää ja sen avulla voidaan huomata uusia asioita ja mahdollisia puutteita kuvailussa.

7.3 Tulkkien välinen yhteistyö kuvailutulkkauksen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa

Vaikka tulkkien keskinäisen työnjaon voisi karkeasti määritellä niin, että Ahre laati kuvailukäsikirjoituksen ja Hallén suoritti liveluennan, harjoittelivat tulkit myös paljon yhdessä. Prosessin alussa Ahre työskenteli itsenäisesti kirjoittaen kuvailukäsikirjoituksen, jonka valmistuttua alkoivat tulkkien yhteiset harjoitukset. Tulkit tapasivat lähes päivittäin kahden viikon ajan tehden yhden tai kaksi läpimenoa päivässä. Käytännössä he katsoivat nauhoitusta esityksestä ja lukivat sen päälle kuvailukäsikirjoituksen. Haastavat kohtaukset saatettiin lukea useamman kerran. Joka päivä kuvailukäsikirjoitus hioutui lisää ja siihen tehtiin muutoksia. Ahre kirjoitti suurimman osan

muutoksista, Hallén kertoo ehdottaneensa kuvailukäsikirjoitukseen vain muutamia yksittäisiä sanoja.

Oli mielenkiintoista tutkia erillisen livelukijan roolia kuvailutulkkausprosessissa. On selkeää, että kuvailukäsikirjoituksen laatiminen on vain yksi kuvailutulkkausten haasteista ja myös livelukemisen harjoitteluun kuluu runsaasti aikaa. Hallénin mukaan yhteisen harjoittelun olivat hänelle tärkeitä, sillä hän sai samalla Ahreelta opetusta esimerkiksi äänenkäytöstä, eläytymisestä, kuvailutulkkauksesta ja näkövammaisuudesta yleensä. Yhteisten harjoitusten lisäksi Hallén luki itsenäisesti kuvailukäsikirjoitusta useita kertoja viikossa kahden viikon ajan, katsoen samalla esitystä nauhalta. Hän toteaa, että vähempi harjoittelu ei olisi riittänyt, mutta toisaalta lisääkään harjoitteluaikaa ei olisi tarvittu. Livelukijan osalta harjoitteluprosessi siis kesti noin kaksi viikkoa muutaman tunnin päivässä.

Vaikka Hallénilla ei ollut aiempaa taustaa kuvailutulkkina, hän koki liveluennan menneen hyvin. Hallén uskoo, että syy pärjäämiseen oli näytelmän tuttuus, sekä Ahreelta saatu ammattitaitoinen opastus. Hallén ei usko livelukijan pärjäävän ilman koulutusta vaikeammassa töissä, tai jos näytelmä ei ole entuudestaan livelukijalle tuttu. Tämän tutkimuksen perusteella voitaisiinkin todeta, että kuvailutulkkausten livelukijalla on oltava kuvailutulkkiopetus, tai hän tarvitsee melko kattavaa opastusta pärjätäkseen työssä. Vaikka Turunen on laatinut kirjallisen opetusmateriaalipaketin kuvailutulkeille, se ei korvaa kuvailutulkkauskurssia (Turunen 2008, 58).

Ahre koki saaneensa itse tarpeeksi koulutusta, eikä hän jäänyt kaipaamaan lisäkoulutusta pärjätäkseen tässä kuvailutulkkauksessa. Ahre oli kuitenkin selailut muistiinpanojaan kuvailutulkkauskursseilta nähdäkseen kuinka paljon hän oli harjoitustöissä kirjoittanut kuvailua, eli kuinka ”täyteen” kuvailua teos olisi hyvä saada, tai milloin kuvailua on jo liikaa. Selkeimmin koulutuksen rooli näkyi Kummituskekkereiden kohdalla kuitenkin juuri tulkkien yhteistyössä, eli siinä, kuinka Ahre toimi työn ohjaajana ja neuvoi Hallénia. Kummatkin siis hyötyivät varmasti kuvailutulkkausopetuksen tarjoamista tiedoista, tosin Hallén toissijaisesti Ahreen kautta.

Koska Ahreella oli enemmän kokemusta kuvailutulkkauksesta, hän otti luonnollisesti johtavan roolin prosessissa, delegoiden työtä ja antaen myös opastusta Hallénille.

Kumpikin tulkeista koki Ahreen toimimisen työn vetäjänä tasapuolisemman työskentelytavan sijaan olleen hyvä ratkaisu. Hallén kuvaa yhteistyötä seuraavin sanoin: "*mä tein niinku työtä käskettyä*". Yhteistyö oli vuorovaikutteista ja hyödytti kummankin tulkin työaluetta: Hallén sai Ahreelta arvokasta opastusta ja Ahre sai tehtyä kuvailukäsikirjoitukseen tarvittavia muutoksia kuunnellessaan Hallénin lukemaa tekstiä sekä esitystä silmät kiinni.

Tulkkien ja teatterin välinen yhteistyö oli erittäin sujuvaa, mutta on otettava huomioon että tässä tapauksessa oli yhteistyötä helpottavia erityispiirteitä. Kumpikin tulkeista on töissä Teatteri Hevosenkengässä, joten kaikki osapuolet (teatterin johto, näyttelijät, teknikot, tulkit) tunsivat toisensa entuudestaan. Kuvailutulkattua näytelmää oli ideoitu teatterilla jo yli puoli vuotta etukäteen. Lisäksi Ahre oli yksi Kummituskekereiden käsikirjoittajista, sekä toinen näytelmän näyttelijöistä. Tulkkien oli helppo ehdottaa myös näytelmään pieniä muutoksia, jotka helpottivat kuvailutulkkausta. Ahre arvioi, että ulkopuolisen kuvailutulkin voisi olla hankalampaa ehdottaa näyttelijöille tai näytelmän ohjaajalle muutoksia.

7.4 Kummituskekereiden kuvailutulkkausten osa-alueet

Kummituskekereiden kuvailutulkkaus sisälsi muutakin kuin esityksen aikana tapahtuvan kuvailun, jota yleisö kuunteli kuulokkeilla. Näkövammaiselle yleisölle oli järjestetty noin puoli tuntia ennen esitystä alkava esittelykierros, joka sisälsi seuraavat asiat:

- Yleisön toivottaminen tervetulleeksi, livelukijan esittely
- Hahmojen esittely. Jokaisen hahmon ulkonäköä ja luonnetta kuvailtiin ja hahmot kävivät antamassa ääninäytteen jutustellen lyhyesti tulkin ja yleisön kanssa. Hahmojen ulkonäöstä kerrottiin esimerkiksi koko, vaatetus, väritys, erityispiirteet.
- Nukkejen ja ihmishahmojen koskettelu. Yleisö tunnusteli esimerkiksi vaatteiden materiaalia ja hämähäkin pörröisyyttä. Tulkki ja näyttelijät rohkaisivat yleisöä tunnustelemaan.

- Lavasteiden pienoismallin koskettelu. Näyttämömestari ja teatteriteknikko olivat rakentaneet pienoismallin, joka tuotiin tunnusteltavaksi. Tulkki kuvaili samalla kun yleisö tunnusteli pienoismallia.
- Lavasteiden koskettelu. Lopuksi yleisö pääsi käymään lavalla tunnustelemaan lavasteita samalla kun tulkki kuvaili niitä.

Kummituskekkereiden kuvailutulkkaus oli kattavaa ja tulkit kertoivat saaneensa jälkikäteen positiivista palautetta esittelykierrroksesta ja itse esityksen kuvailutulkkauksesta. Esittelykierrrosta oli kuulemma pidetty hurmaavana ja lapset olivat pitäneet esityksestä. Yleisön kannalta yksi onnistumisen taannut tekijä oli varmasti esittelykierrros, sillä se johdatti yleisön näytelmän maailmaan. Pienoismallin ja lavasteiden koskettelun avulla näkövammaiset saivat luotua tilasta mielikuvan, joka auttaa ymmärtämään esityksen aikana tapahtuvaa kuvailua. Lahtinen toteaaakin, että lapsi pystyy keskittymään paremmin, jos kuvailuun liitetään konkreettinen kosketeltava kohde (Lahtinen 2009, 53), kuten lavasteet ja pienoismalli. Pientä hankaluutta tuotti se, että pienoismalleja oli vain yksi ja kuvailun vastaanottajia useita (noin kymmenen).

7.5 Nukketeatterin kuvailutulkkaus lapsille

Haastattelutilanteessa tulkkien oli aluksi vaikea määritellä miten kuvailutulkkauksessa oli otettu huomioon se, että sitä tehtiin lapsille. Vaihdoin kysymysten muotoa ja kysyin eri haastatteluteemojen kohdalla miten asiat olisi tehty toisin jos kuvailu olisi suunnattu aikuisille. Ahreen ja Hallénin mukaan eroa olisi ollut viidellä osa-alueella: äänenkäytössä, asioiden korostamatta jättämisessä, asioiden korostamisessa, sanavalinnoissa ja varautumisessa muutoksiin.

7.5.1 Äänenkäyttö ja asioiden korostamatta jättäminen

Ahre oli ohjannut Hallénia käyttämään ääntä eläväisesti ja mukaansatempaavasti. Kohtauksissa, joissa tapahtui jotain yllättävää, hämmästys sai kuulua selkeästi myös livelukijan äänessä. Esimerkiksi kohtauksessa, jossa kreivin käsi jää kaapinoven vä-

liin ja sitten irtoaa (tekokäsi), kuvailu luettiin hämmästyneesti, kuin käden irtoaminen tulisi yllätyksenä myös tulkille. Toinen kohta, jossa tunnelmaa luotiin äänensävyä ja intonaatiota käyttäen, oli takaa-ajokohta: Kreivi ja rosvo eivät millään huomaneet toisiaan, vaan juoksivat monta kertaa toistensa ohitse, kääntyen pois ennen kuin olisivat vihdoinkin nähneet toisensa. Tämän kohtauksen kuvailussa Hallén lisäsi omaa eläytymistä äänenkäyttöön niin, että kun hahmot olivat huomaamassa toisensa, äänensävy oli jännittyneempi. Kun hahmot jälleen viime hetkellä kääntyvätkin seläkkäin, hän ikään kuin puuskahtaen totesi, etteivät he vielääkään huomaa toisiaan. Kuvailukäsikirjoitukseen ei tehty näiden kohtausten osalta muutoksia, vaan niihin sai lisättyä eloa pelkällä lukijan äänenkäytöllä.

Eläväistä kuvailua on miellyttävämpi kuunnella, varsinkin silloin jos kuvailua on paljon. Jos kaikki kuvailu tapahtuu suunnilleen samaan tyyliin luettuna, saattaa kuulijalta mennä ohi jotakin ja suuret ja ihmeelliset asiat (kuten äkillinen käden irtoaminen) saattavat jäädä muun kuvailun jalkoihin. Tai takaa-ajokohtauksen hauskuus (jatkuva jännitys ja jännityksen laukeaminen moneen kertaan) voi mennä ohi, jos sitä ei avata kuvailussa. Kummituskekkereissä äänenpainoilla tehtiin korostuksia ja autettiin kuulijaa ymmärtämään mikä tilanteessa oli hauskaa tai olennaista.

Pienille lapsille ei haluttu korostaa liikaa jännitystä, joten jos lavalla jo tapahtui jotain jännittävää, kuten rosvon ja kreivin takaa-ajokohta, jännittävyttä ei korostettu äänenkäytössä, sillä lapsia ei haluttu pelotella. Lapselle kuvailtaessa tulisikin ottaa huomioon äänen tempo, korkeus ja nopeus (Lahtinen 2009, 52). Hallén kertoo saaneensa erään lapsen äidiltä positiivista palautetta eläytymisestään kuvaillessaan näytelmää. Luvussa 2 kerroin neutraalista ja subjektiivisesta kuvailusta. Myös äänenkäyttöä voidaan pitää subjektiivisena kuvailuna, silloin kun se pyrkii välittämään tietoa tai tunteita vastaanottajalle (Lahtinen 2009, 24), kuten tässä tapauksessa. Mielestäni neutraali ja subjektiivinen kuvailu eivät ole toisiaan poissulkevia, sillä kuvailun voidaan katsoa tapahtuvan kahdella tasolla: käsikirjoitetulla ja tulkattulla. Tällä tarkoitetaan sitä, että kuvailukäsikirjoituksessa asiat saatettiin ilmaista hyvin neutraaleilla käsitteillä, kuvaten juuri sitä mitä nähdään, mutta kun kuvailu luetaan ääneen, tekstiin voidaan lisätä tunnetiloja.

Jos yleisö olisi koostunut aikuisista näkövammaisista, tulkit olisivat tehneet esittelykierroksesta hieman neutraalimman teosesittelyn ja kertoneet enemmän nukketeatterin teknisestä puolesta. Tulkit olisivat esimerkiksi voineet kertoa miten nukkeja liikuttellaan (käsi nukken sisällä, vai marionettinukke, tai jokin muu tapa). Nyt tulkit halusivat tietoisesti säilyttää nukketeatterin illuusion ja satumaailman jo esittelykierroksella. Esimerkiksi pienoismallia esitellessä ja lavasteiden tunnustelukierroksella ei puhuttu "lavasteista", vaan "kreivin makuuhuoneesta". Esittelykierroksella nuket esiteltiin kuin ne olisivat eläviä hahmoja. Niitä ei annettu nukettajan kädestä yleisöön kiertämään tunnusteltavaksi, vaan ne kurkistivat nukettajan kädessä esiripun välistä ja yleisö kävi siinä niitä tunnustelemassa. Nukeista ei sanottu että näyttelijä liikuttaa niitä, eikä näyttelijöiden nimiä muutenkaan mainittu. Koko esittelykierros tehtiin siis niin, kuin Kummituskekkereiden maailma olisi oikea - ei teatteria. Jos yleisönä olisivat olleet aikuiset, nuket olisi voitu laittaa yleisöön kiertämään ja jokainen olisi itse voinut vaikka laittaa käden nukken sisään. Liikaa teknisten termien käyttöä tulisi kuitenkin välttää myös aikuisen kohdeyleisön kanssa, sillä yleisöä ei tule etäännyttää teoksesta (Rantalainen 2013).

Kummituskekkereissä illuusio nukeista oikeina ja elävinä luotiin jo esittelykierroksen aikana ja rikottiin vasta esityksen loputtua, kun näyttelijät tulivat kumartamaan yleisölle. Vasta tässä vaiheessa kuvailussa kerrottiin näyttelijöiden nimet, kumpi näyttelijöistä oli esittänyt mitäkin hahmoa ja kumpi oli liikuttanut mitäkin nukkea. Aikuisyleisölle nämä tiedot olisi siis voitu sisällyttää jo esittelykierrokseen.

7.5.2 Asioiden korostaminen

Hahmojen esittelykierroksen aikana lapsille korostettiin niiden kiltteyttä ja harmittomuutta. Esimerkiksi Huugo-kummituksesta todettiin sen olevan hyvin kiltti, avulias ja leikkimisestä pitävä. Tulkkien mukaan tällä haluttiin vähentää pelottavuutta, sekä rohkaista lapsia uskaltamaan koskettamaan hahmoja ja lavasteita. Tätä voidaan kutsua subjektiiviseksi kuvailuksi, jossa koetetaan tuoda esiin jotain kohteen ilmapiiristä tai ydinajatuksista, jota neutraalilla kuvailulla ei saada aikaan (Lahtinen 2009, 27). Neutraalissa kuvailussa sen sijaan pyritään siihen, että kuvailtavaan kohteeseen ei liitetä omia vaikutelmia ja koetetaan käyttää mahdollisimman neutraaleja käsitteitä.

Neutraalissa kuvailussa vastaanottajan annetaan tehdä omat tulkintansa (mt., 27), kun taas Kummituskekkereissä yleisölle kerrottiin suoraan hahmojen olevan kilttejä, ahkeria, leikkiväisiä yms.

Sen lisäksi, että esittelykierroksen kuvailua voi kutsua subjektiiviseksi, sitä voisi mielestäni kuvata myös osallistuvaksi. Hallén otti esittelykierroksella kontaktia näytelmän hahmoihin, huhuillen niitä lavalle esittäytymään. Lisäksi hän rohkaisi lapsia osallistumaan koskettelukierrokselle ja opasti ihmisiä lavalle ja lavalta pois. Aikuinen näkövammaisen voi olla paljon tottuneempi kuvailun vastaanottaja, mutta lasta pitää opettaa ja rohkaista oppimaan kuvailun vastaanottamista ja ymmärtämistä (Lahtinen 2009, 52–54). Näyttää siltä että lapsille ja aikuisille kuvailutulkkaukset eroavat toisistaan jonkin verran tulkin tehtävän osalta. Lasten kanssa tulkin yksi rooleista on ohjata ja rohkaista.

7.5.3 Sanavalinnat

Kirjoittaessaan kuvailukäsikirjoitusta, Ahre piti mielessään, että kielenkäytön tulee olla lapsille sopivaa. Hän vältti käyttämästä kielikuvia, vaan asiat sanottiin suoraan ilman kiertelyjä. Hän jätti käyttämättä myös vertauksia, joita olisi saattanut lisätä tekstiin, jos kohdeyleisönä olisivat aikuiset. Esimerkkinä hän kertoo karikatyyrisen hahmon, rosvon, kuvailun: Jos kuvailua olisi tehty aikuiselle yleisölle, hän olisi saattanut verrata koomista rosvoa vanhojen Suomi-filmien roistoihin. Lapsille tällaista vertausta ei kuitenkaan tehty. Ahre huomauttaa, ettei olisi välttämättä käyttänyt Suomi-filmi vertausta missään kuvailussa näkövammaiselle, mutta erityisesti lasten kohdalla olisi turha viitata johonkin vuosikymmeniä vanhaan asiaan.

7.5.4 Varautuminen muutoksiin

Hallén ja Ahre ovat kummatkin lasten nukketeatterin ammattilaisia. Heidän mukaansa lastenteatterissa sattuu ja tapahtuu. Lapset saattavat reagoida yllättävästi näytelmän tapahtumiin: jännittävä kohtaus voi aiheuttaa itkureaktioita, joku voi huutaa kysymyksiä näyttelijöille jne. Tällaisissa tilanteissa hahmot saattavat olla vuorovaiku-

tuksessa yleisön kanssa, rauhoitella itkevää lasta tai vastata lyhyesti kysymykseen. Jos jokin kohtaaus ja vuorosanat muuttuvat, saattaa myös livelukija joutua poikkeamaan käsikirjoituksesta ja reagoida tapahtumaan. Hallén oli varautunut kuvailutilanteissa tapahtuviin mahdollisiin yllätyksiin harjoittelemalla huolellisesti livelukemista. Kun teksti ja kuvailukohdat ovat teroitettuna takaraivoon, on helpompi olla joustava.

Aikuiselle yleisölle suunnatussa teatterissa on todennäköisempää, että esitys pysyy samanlaisena kerrasta toiseen. Kuitenkin myös aikuisille suunnatussa näytelmässä saattaa ilmetä pientä vaihtelua esitysten välillä. Koska esitys saattaa poiketa käsikirjoituksesta, tulkilta vaaditaan tarkkaavaisuutta, tilannetajua ja improvisaatiotaitoja (Hirvonen 2009, 2). Nämä taidot korostuvan lapsille suunnatussa teatterissa, jossa näyttelijöiden tekemien pienten muutosten lisäksi yleisö voi aiheuttaa muutoksia reaktioillaan, kuten huutamalla kysymyksiä, itkemällä tai muuta vastaavaa.

7.6 Nukketeatterin kuvailutulkkaus

Mielestäni eri taidemuotojen kuvailutulkkauksessa pitäisi teoksen sisältöjen lisäksi pystyä välittämään se, mikä tekee juuri tästä taidemuodosta erityisen - miten se eroaa muista taidemuodoista? Olinkin erityisen kiinnostunut selvittämään, miten tulkit kokivat lasten nukketeatterin kuvailutulkkauksen eroavan muusta lastenteatterista. Esitellessäni Kummituskekereitä luvussa 5, kerroin että kaksi näytelmän hahmoista oli näyttelijöiden esittämiä ihmishahmoja ja loput nukkeja. Toimiessani kenraaliharjoituksessa koeyleisönä huomasin, ettei tätä tuotu esiin selkeästi missään vaiheessa. Ehdotinkin, että heti esittelykierroksen alussa livelukija voisi lyhyesti kertoa nukketeatterista ja siitä että osa hahmoista on ihmisiä, osa nukkeja. Tieto lisättiin esittelykierroksen alkuun ja lisäksi jokaisen hahmon esittelyn kohdalla sanottiin selkeästi onko kyseessä nukke vai ihminen. Näyttää siltä, että nukketeatterin kuvailutulkkaus eroaa muusta lastenteatterin kuvailutulkkauksesta juuri esittelykierroksen osalta. Esittelykierroksella kuvaillaan nuket ja muut hahmot ja yleisö pääsee koskettelemaan niitä. Esityksen aikana tapahtuvassa kuvailussa ei enää korostettu nukketeatteria.

Luvussa 7.5 ja sen alaluvuissa kerroin, että tulkit pyrkivät pitämään yllä nukketeatterin illuusiota, ja että nuket esiteltiin oikeina ja elävinä. Koska kohderyhmänä olivat

lapset, illuusion säilyminen oli tärkeämpää, kuin taidemuodon tekninen kuvaaminen. Voittaisiinkin päätellä, että lasten nukketeatterin kuvailutulkkaus on ensisijaisesti *kuvailutulkausta lapselle* ja toissijaisesti kulttuurin/taiteen kuvailutulkausta. Mielestäni nukketeatteria taidemuotona ja nukkeja tulisi pyrkiä tuomaan esiin niiden illuusiota rikkomatta. Parhaiten se onnistuu varmasti hyvin suunnitellulla esittelykierroksella, kuten Kummituskekkereissä.

8 TUTKIMUSTULOKSET

- Mitä erityistä tulee huomioida valmisteltaessa kuvailutulkausta lasten nukketatteriesitykseen?

Kuvailutulkkauksen valmistelu on aloitettava hyvissä ajoin ennen esitystä. Aaltonen (2011, 3) suosittelee valmistelun aloittamista viimeistään 3 kuukautta ennen esitystä. Kummituskekkereissä riitti vähempi aika, noin 2 kuukautta, mutta näytelmä oli jo sitä ennen erittäin tuttu kuvailukäsikirjoituksen laatijalle.

Esityksen aikana tapahtuvan kuvailutulkkauksen lisäksi on hyvä järjestää kattava esittelykierros. Kummituskekkereissä tähän kuului hahmojen esittely ja ääninäytteet, hahmojen koskettelukierros, lavasteiden pienoismallin ja varsinaisten lavasteiden koskettelukierros. Yleisöltä saadun palautteen ja oman havainnointini perusteella esittelykierros on erittäin oleellinen osa nukketeatterielämystä. Sen aikana on hyvä mahdollisuuksien mukaan esitellä nukketeatteria taidemuotona.

On pidettävä mielessä, että kohdeyleisönä ovat lapset. Tämä vaikuttaa kuvailutulkkaukseen monella tavalla. Kummituskekkereissä lapset huomioitiin viidellä osa-alueella: äänenkäytössä, asioiden korostamatta jättämisessä, asioiden korostamisessa, sanavalinnoissa, varautumisessa muutoksiin. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että nukketeatterin kuvailutulkkaus on ensisijaisesti kuvailutulkausta *lapselle* ja toissijaisesti kulttuurin/taiteen kuvailutulkausta. Kummituskekkereissä tulkit halusivat säilyttää nukketeatterin illuusion ja nukket esiteltiin oikeina ja elävinä. Aikuisille tulkit olisivat lisänneet esittelykierrokseen hieman teknisempääkin puolta. Esittelykier-

roksella olisi esimerkiksi "paljastettu" aikuisille kuinka näyttelijät liikuttavat nukkeja. Lapselle kuvailutulkkauksessa on tasapainoiltava tarkemmin taidemuodon esittelyn ja illuusion säilymisen välillä.

Lapsi ei välttämättä ole tottunut kuvailun vastaanottaja ja saattaa tarvita ohjeistusta kuvailutulkilta. Kummituskekkereissä livelukija ja näyttelijät lisäksi rohkaisivat ja tukivat lapsia tunnustelemaan esittelykierroksen aikana nukkeja, näyttelijöiden vaatteita ja lavasteita. Esimerkiksi hahmojen kerrottiin moneen otteeseen olevan kilttejä ja näin lapsia rohkaistiin osallistumaan koskettelukierrokseen.

Jos on mahdollista, on hyvä jos kuvailutulkki on teatterille tuttu henkilö, kenties teatterin työntekijä. Tällöin tulkin on helpompi olla yhteydessä teatterin työntekijöihin ja sopia käytännön asioita. Ulkopuolisen tulkin voi olla vaikeampi ehdottaa näyttelijöille ja ohjaajalle muutoksia. Ulkopuolinen kuvailutulkki ei esimerkiksi ehkä kehtaa pyytää näyttelijää hidastamaan kohtausta, jossa on paljon kuvailua. Toisaalta olisi tärkeää, että kuvailutulkki on käynyt jonkinlaisen kuvailutulkkausoulutuksen, sillä Kummituskekkereissä livelukijana toiminut Hallén ei ollut käynyt koulutusta ja hän kertoi Ahreen antaman ammattimaisen opastuksen olleen erittäin tärkeää. Ahre neuvoi Hallénia äänenkäytössä ja eläytymisessä, sekä kertoi perustietoja kuvailutulkkauksesta ja näkövammaisuudesta.

Kun valitaan kuvailutulkattavaa näytelmää, kannattaa ehdottomasti valita näytelmä josta on jo olemassa kuvatahtiointi, tai sellainen näytelmä jonka harjoitukseen saa tulla kuvaamaan jo kuukausia ennen kuvailutulkattua näytöstä. Kuvailukäsikirjoituksen laatimisvaiheessa tulkilla on oltava nauhoite, muuten käsikirjoitusta ei voi tehdä. Kummituskekkerit oli ollut ohjelmistossa jo aiemmin, joten siitä oli kaksi eri taltiointia. Tulkkien mukaan kaksi taltiointia oli tärkeää, sillä niitä katsomalla sai paremman kokonaiskuvan näytelmästä. Lisäksi sai nähdä kahden eri yleisön reaktiot, jolloin tiesi mitkä asiat naurattavat ja mihin asioihin yleisö reagoi.

- Millaista yhteistyötä kuvailukäsikirjoituksen laatija ja livelukija tekivät?

Tulkkien välisen työnjaon voisi ilmaista pähkinänkuoressa näin: Ahre laati yksin kuvailukäsikirjoituksen ja Hallén toimi esityksessä livelukijana. Käytännössä kuitenkin tulkit tekivät kaksi viikkoa tiivistä yhteistyötä ja harjoittelivat yhdessä. Hallén luki esityksen taltioinnin päälle kuvailukäsikirjoitusta Ahreelle, joka kuunteli silmät kiinni. Ahre teki kuvailukäsikirjoitukseen muutoksia jokaisella lukukerralla. Samalla Ahre neuvoi Hallénia esimerkiksi äänenkäytössä ja eläytymisessä ja livelukemista hiottiin toimivammaksi. Yhteistyöstä oli hyötyä sekä kuvailukäsikirjoituksen laadinnassa, että livelukemisen hionnassa.

Voisi luulla, että livelukijan osuus olisi kuvailutulkkauksprosessissa pienempi. Voisi nimittäin kuvitella, että kun tulkki saa valmiin tekstin, sen lukemista ei tarvitsisi harjoitella kovinkaan paljon. Tutkimus kuitenkin osoitti, että myös kuvailun lukijan pitää harjoitella ahkerasti. Hallén harjoitteli päivittäin Ahreen kanssa kaksi viikkoa ja lisäksi itsenäisesti iltaisin. Ahre opasti Hallénia esimerkiksi kertoen yleisesti kuvailutulkkauksesta ja neuvoen äänenkäytössä ja eläytymisessä. Mielestäni Kummituskekkereiden kuvailutulkkauks oli esittelykierroksineen laadukas ja Hallénin harjoittelu tuotti hyvää tulosta. Lopullinen esityksen kuvailu ei missään vaiheessa kuulostanut paperilta luetulta, vaan Hallénin reaktiot kuulostivat aidoilta ja kuvailu oli mukaansatempaavaa.

9 POHDINTA

Tutkimukseni oli yksittäisen näytelmän kuvailutulkkaukseen keskittynyt, laadullinen tutkimus. Koska otantani oli laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti pieni, työn tuloksia ei voida yleistää ja tehdä niiden pohjalta ohjeistusta nukketeatterin kuvailutulkkauksesta. Mielestäni onnistuin työni puitteissa vastaamaan kattavasti ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni siitä, mitä erityistä tulee huomioida valmisteltaessa ja toteutettaessa kuvailutulkkauksista lasten nukketeatteriesitykseen? Laadullisen tutkimuksen tulosten analyysissä on tärkeää luokitella asioita ja kertoa lukijalle luokittelun perusteet (mt., 217–218). Luokittelin ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni saamani tulokset ja avasin luokituksen taustoja luvussa 7 ja sen alaluvuissa.

Toiseen tutkimuskysymykseeni tulkkien välisestä yhteistyöstä en onnistunut vastaamaan yhtä laajasti ja tutkimuksen tulokset ovat tältä osin pintapuolisempia. Tulkit eivät pitäneet esityksen jälkeen purkukeskustelua kuvailutulkkauksen onnistumisesta. Jos he olisivat keskustelleet yhteistyöstään ennen haastattelua, heidän olisi varmaankin ollut helpompi arvioida yhteistyön onnistumista ja mahdollisia kehityskohtia. Nyt haastattelutilanne oli ensimmäinen kerta kun tulkit yhdessä puhuivat kuvailutulkkauksesta. Olenkin vastannut työssäni toiseen tutkimuskysymykseeni tulkkien yhteistyöstä lähinnä kuvaten millaista yhteistyö oli. En katsonut voivani arvioida tarkemmin yhteistyön onnistumista keräämieni tietojen avulla, vaan tyydyin lähinnä kuvaamaan yhteistyön vaiheita. Jos tekisin tutkimuksen uudelleen, saattaisin pyytää tulkkia keskustelemaan toistensa kanssa haastattelun teemoista ennen haastattelua. Tällöin he olisivat itsekin ehkä osanneet haastattelun aikana analysoida yhteistyötään tarkemmin.

Tutkimukseni tarkoituksena oli hyödyttää ja kehittää kuvailutulkkausala tuottamalla uutta tietoa. Mielestäni onnistuin tavoitteessa, sillä tutkimuksesta löytyy käytännön vinkkejä ja näkökulmia nukketatterin kuvailutulkkauksen rakentamiseen, lapselle kuvailutulkkaukseen ja kuvailutulkkien väliseen yhteistyöhön. Lisäksi oli tarkoitus tuottaa työn tilaajalle, Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:lle, tietoa kuvailutulkkaus-koulutuksen riittävydestä tulkkien pärjäämiseen työkentällä. Onnistuin keräämään aiheesta haastattelun avulla tietoa ja tutkimuksen perusteella kuvailutulkkauskooulutuksen rooli on oleellinen, jotta voidaan rakentaa toimiva kulttuuritapahtuman kuvailutulkkaus. Hallén totesi, että Ahreelta saatu tuki ja opastus oli hyvin tärkeää, eikä Hallén olisi pärjännyt ilman sitä. Hallén koki Kummituskekkereiden kuvailutulkkauskooulutuksen livelukemisen sujuneen hyvin, mutta totesi, että haastavammassa töissä, joissa teos ei ole tulkille tuttu, myös livelukijan olisi hyvä olla käynyt kuvailutulkkauskooulutus. Ahre oli koulutuksissaan käyttänyt kuvailun apuvälineenä aikakoodia, mutta ei kokenut vaikeaksi siirtyä teatterin kuvailutulkkaukseen, jossa ei voida käyttää aikakoodia.

Tavoitteena oli myös hyödyttää viittomakielentulkkia, joiden työhön kuuluu kuvailua. Tutkimuksen tuloksia voidaan soveltaa tilanteisiin, joissa viittomakielentulkin asiakkaana on kuurosokea, joka ottaa vastaan viestejä auditiivisesti kuuloaistin avulla,

varsinkin jos kyseessä on lapsi. Tutkimuksessa nousi esiin konkreettisia asioita, joita voi hyödyntää niin kuvailutulkkauksessa näkövammaiselle, kuin kuurosokealle audiitiivisesti kuvailussa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi äänenkäyttö, eläytyminen, asioiden korostaminen ja sanavalinnat.

Tutkimukseni kehittää kuvailutulkkausala ja sitä kautta kulttuuritapahtumien saavutettavuutta näkövammaisille. Saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että kaikilla on yhtäläisen mahdollisuudet osallistua ja saada elämyksiä (Kulttuuria kaikille 2013). Kuvailutulkkauksen avulla näkövammaiset pääsevät tasa-arvoisesti kokemaan kulttuurielämyksen ja tämä puolestaan kohottaa näkövammaisten elämänlaatuja (Turunen 2008, 5). Kuvailutulkausta toivotaan enemmän ja pysyväksi palveluksi niin teatteriin kuin elokuvaankin. Kuvailutulkkauksen yleistyessä teattereissa voidaan ennustaa myös näkövammaisten teatterissa käynnin lisääntyvän. (Aaltonen 2011, 34.)

9.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa olisi prosessin lopussa tarkoitus tarjota aineiston pohjalta teoriaa tukena käyttäen selitysmalleja ja teoreettista pohdiskelua (Hirsjärvi ym. 2003, 248). Kuvailutulkkauksen vähäinen tutkimus hankaloitti työn tulosten linkittämistä vahvasti työn alkupuolella esiteltyyn teoriapohjaan. Mielestäni tutkimus on kuitenkin tapaustutkimuksena riittävän luotettava, sillä se pyrki enemmän kuvaamaan Kummituskekkereiden kuvailutulkausta ja tulkkien yhteistyötä, eikä luomaan ohjeistusta nukketeatterin kuvailutulkkaukseen. Tapaustutkimuksessa kerätty aineisto oli rajallista, eikä sillä ole korkeaa yleistettävyyttä.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon oma taustani kuvailutulkkauskoulutuksen läpikäyneenä kuvailutulkkina. Minulla oli siis väistämättä jo tutkimuksen alussa omia näkemyksiä kuvailutulkkauksesta ja siitä miten se tulisi toteuttaa laadukkaasti. Esimerkiksi kirjoittaessani neutraalista ja subjektiivisesta kuvailusta, oma näkemykseni on saattanut vaikuttaa tulosten esittelytyyliin. Henkilökohtaisesti mielestäni subjektiivista kuvailua ei tulisi säikähtää, sillä on vaikea, ellei mahdoton välttää jonkinlaista subjektiivisuutta. Vaikka koetin välttää henkilökohtaisten ajatuste-

ni välittymisen työstä ja kirjoittaa neutraalia tieteellistä tekstiä, tekstiin on saattanut jäädä kyseisen aiheen osalta omia näkemyksiäni.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää useamman tutkimusmetodin yhdistäminen ja tutkijan tarkka selostus työn eri vaiheita. Haastattelu- ja havainnointitutkimuksista tulee käydä ilmi aineiston keruun olosuhteista ja paikoista (Hirsjärvi ym. 2003, 217–218.) Käytin kahta tutkimusmetodia: osallistuvaa havainnointia ja teemahaastattelua ja perustelin työssäni metodien valinnan.

Suoritin tutkimuksen eri vaiheita huolellisesti, mutta olen tutkijana vielä kokematon. Haastattelu ja osallistuva havainnointi olivat minulle tässä laajuudessa uusia tutkimusmetodeja, enkä ollut aiemmin kirjoittanut näin mittavaa tutkimusta. Tutkijan kokemattomuus varmaankin hieman laskee työn luotettavuutta.

9.2 Jatkossa tutkittavaksi

Hallén vaikutti rennolta ja itsevarmalta lukiessaan kuvailua, mutta jäin miettimään, olisinko osannut toimia yhtä hyvin vuorovaikutustilanteessa yleisön kanssa. Lapsia piti ohjata lavalla ja opastaa jopa kädestä pitäen. Samoin pienoismallin kanssa oli varmistettava että jokainen pääsee koskemaan sitä ja että puhuttu kuvailu vastaa sitä mitä näkövammaisen juuri koskee (esimerkiksi “nyt kätesi on kreivin arkun päällä, sen takana on..”). Tällainen vaatii hyvää tilanteenhallintaa ja rohkeutta ohjata tilannetta. Itse olen käynyt elokuvien ja tv-sarjojen kuvailutulkkaukseen keskittyvän kuvailutulkkauskoulutuksen ja luulen, että siirtyminen teatterimaailman puolelle voisi olla haastava. Elokuvan kuvailutulkkauksessa voi keskittyä tiiviisti kuvailtavaan teokseen, kun taas esittelykierroksen kuvailu on vuorovaikutuksellista ja osallistuvaa toimintaa, ainakin kun kyseessä ovat lapset, jotka eivät ole välttämättä tottuneita kuvailutulkkausten vastaanottajia.

Lahtinen (2009, 43) kuvaa kuvailua vuorovaikutuksen ja menetelmien mukaan vastaanottajan näkökulmasta ja on jakanut kuvailutilanteet kahdeksaan eri osaluueeseen. Lahtinen kuvaa esimerkiksi sitä millä tavoin vastaanottaja on tilanteessa aktiivinen osallistuja (mt., 43). Osa-alueet eivät kuitenkaan kerro *kuvailutulkin* näkö-

kulmasta erilaisista vuorovaikutustilanteista. Lisäksi Lahtinen keskittyy työssään kuurosokeisiin, ei näkövammaisiin. Jatkotutkimusehdotukseni onkin, että erilaisia kuvailutulkkaustilanteita pyritäisiin luokittelemaan ja kuvaamaan. Luokituksessa voisi ottaa huomioon millaisia ominaisuuksia vaaditaan tulkilta erilaisissa kuvailutulkkaustöissä. Esimerkiksi millaisia vaatimuksia on tulkille, joka tekee elokuvien kuvailutulkkauksia, tai tulkille, joka tekee lastenteatterin kuvailutulkkauksia.

LÄHTEET

Aaltonen, Anu 2007. Tietopaketti kuvailutulkkauksesta. Perustiedot kuvailutulkatus esityksen järjestämiseen. Viitattu 20.2.2013.

http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_oppaat/tietopaketti_kuvailutulkkauksesta.pdf

Aaltonen, Anu 2011. Kuvailutulkkauksen järjestäminen ammattiteattereissa. Kokeimuksia ja suosituksia. Raportti Näkövammaisten Keskusliitto ry:n koordinoimasta yhteistyöhankkeesta. Viitattu 23.3.2013.

<http://www.kulttuuriakaikille.info/index.php?k=12898>

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5. painos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurma, Helena 2006. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 4. painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirvonen, Maija 2009. Elokuvan kuvailutulkkaus semioottisena kääntämisenä multimodaalisessa diskurssissa. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. Tampereen yliopisto.

<http://www.sktl.fi/@Bin/25650/MaijaHirvonen2009.pdf>

Hirvonen, Maija 2012. Contrasting Visual and Verbal Cueing of Space: strategies and devices in the audio description of film. Teoksessa Chittiphalangsri, Phrae & Harding, Sue-Ann & Martens, Dorothea (toim.) New voices in translation studies vol 2012, 8. 21-43

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2012. Opinto-opas 2012-2013. Opetustarjonta 2012-2013. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Ammatilliset suuntautumisopinnot. Viitattu 25.3.2013. <http://opinto-opas.humak.fi/opetustarjonta-2012-2013/nuorten-koulutus/viittomakielentulkin-ko#ammatilliset-suuntautumisopinnot>

Kulttuuria kaikille 2013. Saavutettavuus. Mitä on saavutettavuus. Viitattu 23.4.2013.
<http://www.kulttuuriakaikille.info/saavutettavuus>

Kuvailutulkkauskurssi 2011. 64 opetustuntia ajalla 24.9.2011 – 11.12.2011. Elokuvi- ja televisio-ohjelmien kuvailutulkkauskurssi. Järjestäjä Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry ja Yleisradio. Paikka näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus Iiris ja Yleisradion toimitilat.

Lahtinen, Riitta & Palmer, Russ & Lahtinen, Merja 2009. Aisti kuvailu. Helsinki: omakustanne.

Lahtinen, Riitta 2006a. Kuurosokeille tulkkaus – haasteellista ja vaihtelevaa. Teoksessa Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi (toim.) Käden käännteessä. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 182.

Lahtinen, Riitta 2006b. Kuvailu. Teoksessa Marttila, Jaana. Kuurosokeiden tulkkipalveluopas. Suomen kuurosokeat ry:n julkaisuja C4/2006, 18.

Lintunen, Marja-Liisa 2009. Nukketeatterin ammattitaiteilijat. Moniottelijoita vai specialisteja. Teoksessa Peltonen Leila & Tawast, Marjut (toim.) Nukketeatteria suomalaisilla näyttämöillä. Helsinki: Like, 143.

Näkövammaisten keskusliitto 2012a. Tietoa näkövammaisuudesta. Näkövammaisuuden määrittely. Viitattu 13.11.2012. <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/tietoa/maarittely>

Näkövammaisten keskusliitto 2012b. Tietoa näkövammaisuudesta. Näkövamma aiheuttamia ongelmia. Viitattu 13.11.2012. <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/tietoa/ongelmia>

Näkövammaisten keskusliitto 2012c. Tietoa näkövammaisuudesta. Näkövamma aiheuttajat. Viitattu 13.11.2012. <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/tietoa/aiheuttajat>

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012a. Kuvailutulkkaus. Viitattu 22.4.2013.
<http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=9>

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012b. Etusivu. Viitattu 15.11.2012.

<http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=1>

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012c. Yhdistys. Yhdistyksen historia. Viitattu

14.11.2012. <http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=31>

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2012d. Yhdistys. Viitattu 15.11.2012.

<http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=20>

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry 2013a. Toimintakertomus 2010. Viitattu

22.4.2013. <http://www.kulttuuripalvelu.fi/?id=150>

Ojamo, Matti 2011. Näkövammarekisterin vuosikirja 2011. Viitattu 28.3.2013.

http://www.nkl.fi/fi/etusivu/ajankohtaista/julkaisu/nakovammarekisterin_vuosikirja#sivunalku

Peltonen, Leila 2009. Teatteri Hevosenkentä. Teoksessa Peltonen Leila & Tawast, Marjut (toim.) Nukketeatteria suomalaisilla näyttämöillä.)Helsinki: Like, 84-88.

Rantalainen, Tanja 2013. Kuvailutulkkauksesta. Email saarela_tii@suomi24.fi

22.4.2013.

Suomen Kuurosokeat ry 2013. Kuurosokeiden kommunikaatiomenetelmät. Viitattu

20.4.2013.

http://www.kuurosokeat.fi/tietoa_kuurosokeudesta/kommunikaatiomenetelmat/

Turunen, Tanja 2008. Työkaluja kuvailutulkeille. Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n kuvailutulkkaus koulutusten pohjalta koottu opetusmateriaalipaketti. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

Yli-Kerttula, Helena 2011. Kuvailutulkkaus taideteoksista ja veistoksista. Abstraktin taideteoksen asettaman haasteet ja mahdollisuudet. Aalto yliopisto. Taiteen maisterin opinnäytetyö.

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelun lupalomake

Annan luvan Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijalle nauhoittaa haastattelu-
ni Espoossa 2012. Luvan ehdot ovat seuraavat:

Nauhoitetta käytetään aineistona Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielen-
tulkin koulutusohjelman opinnäytetyössä ja siihen liittyvässä opetuksessa ja esitel-
missä (esimerkiksi opinnäytetyöseminaarissa) sekä mahdollisesti muuhun tutkimus-
tarkoitukseen.

Nauhoitteesta saa käyttää suoria lainauksia opinnäytetyössä: KYLLÄ EI (ympyröi)

Sähköpostiviestejä saa käyttää lähteenä opinnäytettyössä: KYLLÄ EI (ympyröi)

Opinnäytetyössä saa käyttää nimeäni (alleviivaa tai ympyröi)

KYLLÄ, OPINNÄYTETYÖSSÄ SAA KÄYTTÄÄ NIMEÄNI

EI, OPINNÄYTETYÖSSÄ EI SAA KÄYTTÄÄ NIMEÄNI JA HAASTATTELU ON NI-
METÖN

Helsingissä _/_2012

Allekirjoitus

Nimen selvennys

Lisäksi kuvailukäsikirjoituksesta saa käyttää otteita opinnäytetyössä

KYLLÄ EI

LIITE 2

Haastattelun runko 7.12.2012

Sopimusten allekirjoitus, nauhoituksesta sopiminen.

Taustat:

onko käynyt kuvailutulkkaukoulutuksen, missä, milloin.

onko tehnyt aiemmin kuvailutulkkauksia, millaisia, milloin.

onko tämä ensimmäinen nukketeatterin kuvailutulkkaukokemus.

Käsikirjoitus:

- kerro vapaasti miten tein sen (jatkokysymyksiä vastauksen mukaan)

-millä perusteilla valittiin mitä kuvailla ja miten

-mistä saatiin tietoa siihen millaisia asioita kannattaa kuvailla

-oliko hankalaa kun ei ollut aikakoodia

-onko koulutus riittänyt käsikirjoituksen tekemiseen

-teittekö yhdessä vai tekikö toinen yksin

-tekikö joku asia käsikirjoituksen laatimisesta erityisen mielenkiintoista

Prosessi:

- kronologisia kysymyksiä prosessista, mitä teitte ensin, entä sitten, entä sitten..

- oliko tarpeeksi tietoa, oliko jossain vaiheessa tunne että tarvitsee lisää tietoa/koulutusta/apua

- mitä kaikkia osa-alueita kuvailuun kuului (esim koskettelukierros)

Kohderyhmänä lapset:

-oliko jo käsikirjoitusta tehdessä mielessä että tätä tehdään lapsille, missä se näkyy, miten se vaikutti

-oliko lukijan äänenkäyttöön vaikuttanut kohdeyleisö, miten, esimerkkejä

-miksi alun esittelykierroksella korostettiin moneen kertaan hahmojen kiltteyttä

-varattiinko johonkin enemmän aikaa koska kyseessä oli lapset

-mihin muuhun vaikutti kohderyhmä lapset, esim vaikuttiko kuvailun määrään

-olisiko jotain tehty toisin jos olisi tehty aikuisille

Nukketeatterin kuvailutulkkkaus

- koetettiin kuvailussa korostaa nukketeatteria
- koetettiin ylläpitää illuusiota nukeista elävinä olentoina
- mitä mieltä olette ajatuksesta että kuvailuissa olisi korostettu ihmisten ja nukkejen eroa esim verbivalinnoilla

Yhteistyö

- kertokaa omin sanoin työnjaosta
- kuinka paljon teitte yhdessä, entä erikseen
- tehtiinkö käsikirjoitusta yhdessä
- miltä tuntui lukea toisen kirjoittamaa tekstiä, oliko haasteita/ongelmia
- kuinka paljon käytitte aikaa
- millaista yhteistyötä tehtiin teatterin kanssa ja kuinka suuressa roolissa se oli

Esityksen jälkeen

- saitteko palautetta yleisöltä, millaista
- mitä tekisitte toisin
- pidittekö palautekeskustelua